

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การศึกษาแหล่งเรียนรู้ งานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาชาวมอญ เกาะเกร็ด สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังหัวข้อต่อไปนี้

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
 - 1.1 มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 3
 - 1.2 การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. แหล่งเรียนรู้
 - 2.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้
 - 2.2 ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้
 - 2.3 ประเภทของแหล่งเรียนรู้
 - 2.4 ลักษณะของแหล่งเรียนรู้
 - 2.5 บทบาทของแหล่งการเรียนรู้และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดแหล่งเรียนรู้
3. ภูมิปัญญาและภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.2 กระบวนการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.4 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.5 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.6 การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.7 แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จัดการเรียนการสอน
4. เครื่องปั้นดินเผาชุมชนเกาะเกร็ด
 - 4.1 ความเป็นมาและบริบทของชุมชนมอญเกาะเกร็ด
 - 4.2 ชุมชนดั้งเดิมบนเกาะเกร็ด
 - 4.3 เครื่องปั้นดินเผาชุมชนเกาะเกร็ด
 - 4.4 การปั้น
 - 4.5 การตกแต่งลวดลายหลังการปั้น
 - 4.6 ลักษณะพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาบ้านเกาะเกร็ด
 - 4.7 การเผาเครื่องปั้น
 - 4.8 การจำหน่าย

- 4.9 ปัญหาที่ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่พบในปัจจุบัน
5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
งานวิจัยภายในประเทศ

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้มีการจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ และให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

1. มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 3

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดให้กลุ่มสาระการเรียนรู้กลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยี เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์ ประกอบด้วย ศาสตร์สาขาต่างๆ หลายแขนง มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับงานอาชีพและเทคโนโลยี มีทักษะการทำงาน ทักษะการจัดการ สามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีต่างๆ มาใช้ในการทำงานอย่างถูกต้อง เหมาะสม คุ่มค่า และมีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมพื้นฐาน ได้แก่ ความขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด และอดทน อันจะนำไปสู่การให้ผู้เรียนสามารถช่วยเหลือตนเองและพึ่งตนเองได้ตามพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ร่วมมือและแข่งขันในระดับสากลในบริบทของสังคมไทย มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในการทำงาน ทำงานเป็น รักการทำงาน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความสามารถในการจัดการ การวางแผนออกแบบการทำงาน สามารถนำเอาความรู้เทคโนโลยีและเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ และประยุกต์ใช้ในการทำงาน สร้างพัฒนางาน ผลิตภัณฑ์ ตลอดจนวิธีการใหม่ เพื่อพัฒนาคุณภาพของงานและการทำงาน และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์ สร้างวิธีการเรียนรู้ให้คนไทยมีทักษะในการจัดการและทักษะในการดำเนินชีวิต สามารถเผชิญปัญหาสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อจบช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ผู้เรียนต้องมีทักษะการทำงานอาชีพสุจริต มีทักษะการจัดการ ทำงานอย่างเป็นระบบและมีกลยุทธ์ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เห็นคุณค่าของงานอาชีพสุจริต เห็นแนวทางในการประกอบอาชีพ เลือกใช้เทคโนโลยีและเทคโนโลยีสารสนเทศได้เหมาะสมกับงาน ถูกต้องและมีคุณธรรม สามารถคิด ออกแบบ สร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือวิธีการใหม่ ทำงานด้วยความรับผิดชอบ ขยัน ซื่อสัตย์ มุ่งมั่น อดทน ประหยัด อดออม ใช้พลังงาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่าและถูกวิธี

สำหรับการศึกษาแหล่งเรียนรู้ งานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาชาวมอญเกาะเกร็ด สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี จากการทำวิเคราะห์หลักสูตร มานั้น พอสรุปมาตรฐานการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ได้ดังนี้

สาระที่ 1 การดำรงชีวิตและครอบครัว

มาตรฐานที่ 1.1 เข้าใจ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะ มีคุณธรรมมีจิตสำนึก ในการใช้พลังงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในการทำงาน เพื่อการดำรงชีวิตและครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับงานบ้าน งานเกษตร งานช่าง งานประดิษฐ์ และงานบูรณาการ

มาตรฐานที่ 1.2 มีทักษะ กระบวนการทำงาน และการจัดการการทำงานเป็นกลุ่ม การแสวงหาความรู้ สามารถแก้ปัญหาในการทำงาน รักการทำงาน และมีเจตคติที่ดีต่อการทำงาน

สาระที่ 2 การอาชีพ

มาตรฐานที่ 2.1 เข้าใจมีทักษะ มีประสบการณ์ในงานอาชีพสุจริต มีคุณธรรม มีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ และเห็นแนวทางในการประกอบอาชีพสุจริต

สาระที่ 3 การออกแบบและเทคโนโลยี

มาตรฐานที่ 3.1 เข้าใจธรรมชาติและกระบวนการของเทคโนโลยี ใช้ความรู้ ภูมิปัญญา จินตนาการ และความคิดอย่างมีระบบในการออกแบบ สร้างสิ่งของเครื่องใช้ วิธีการเชิงกลยุทธ์ ตามกระบวนการเทคโนโลยี สามารถตัดสินใจเลือกใช้เทคโนโลยีในทางสร้างสรรค์ต่อชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อม โลกของงานและอาชีพ

สาระที่ 4 เทคโนโลยีสารสนเทศ

มาตรฐานที่ 4.1 เข้าใจ เห็นคุณค่าและใช้กระบวนการเทคโนโลยีสารสนเทศในการสืบค้นข้อมูล การเรียนรู้ การสื่อสารการแก้ปัญหา การทำงานและอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และมีคุณธรรม

สาระที่ 5 เทคโนโลยีเพื่อการทำงานและอาชีพ

มาตรฐาน 5.1 ใช้เทคโนโลยีในการทำงาน การผลิต การออกแบบ การแก้ปัญหา การสร้างงาน การสร้างอาชีพสุจริตอย่างมีความเข้าใจ มีการวางแผนเชิงกลยุทธ์ และมีความคิดสร้างสรรค์

2. การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยียึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองและถือว่า ผู้เรียนสำคัญที่สุด จึงกำหนดให้มีการสอนแบบต่างๆกันตามเนื้อหาของสาระ

2.1 กลวิธีการจัดการเรียนรู้

2.1.1 จัดการเรียนรู้ให้ครอบคลุมของการพัฒนาตามศักยภาพผู้เรียน คือ ต้องมีความรู้ ทักษะ/กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม

2.1.2 การจัดการเรียนรู้ โดยผู้สอนสามารถนำความรู้ ทักษะ/กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม จากสาระภายในกลุ่มมาบูรณาการกันได้ หรือนำสาระจากกลุ่ม วิชาอื่นมา บูรณาการกับสาระของกลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยีก็ได้

2.1.3 จัดการเรียนรู้ได้ ทั้งภายในชั้นเรียน นอกชั้นเรียน โดยจัดในสถาน ปฏิบัติงานแหล่งสถานวิทยาการสถานประกอบการสถานประกอบอาชีพอิสระ ฯลฯ

2.1.4 จัดการเรียนรู้ โดยกระตุ้นให้ผู้เรียนกำหนดงาน ที่มีความหมาย กับ ผู้เรียน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียน เห็นประโยชน์ความสำคัญ เห็นคุณค่า ย่อมทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ในเรื่องการทำงาน

2.1.5 จัดการเรียนรู้โดยผู้สอนต้องคำนึงถึง ความต้องการ ความสนใจ ความพร้อมทางร่างกาย อุปนิสัย สติปัญญา และประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

2.2 รูปแบบการจัดการเรียนรู้

2.2.1 การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือทำงานจริงๆ

2.2.2 การเรียนรู้จากการศึกษาค้นคว้าเป็นการเรียนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้ ศึกษาค้นคว้าในเรื่องที่สนใจจากแหล่งความรู้ต่างๆ

2.2.3 การเรียนรู้จากการทำงานกลุ่ม เป็นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาส ให้มีการ เลือกใช้กระบวนการกลุ่ม กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการสร้างค่านิยม กระบวนการสร้าง ความคิดรวบยอด กระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่น ฯลฯ ในการจัดการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ

2.3 สื่อและแหล่งการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้กลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยีผู้เรียนผู้สอนสามารถ เรียนรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ดังนี้

2.3.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3.2 ห้องสมุด,สถานประกอบการในท้องถิ่น

2.3.3 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.3.4 สื่อสิ่งพิมพ์

2.3.5 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หมายถึง วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ และเครือข่าย ของคอมพิวเตอร์

จากกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 ที่กล่าว มาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่ากลุ่มสาระที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ในเรื่องของภูมิ ปัญญาท้องถิ่น และแหล่งการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพของชุมชน เพื่อเป็นพื้นฐานในการ พัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคม แต่ยังคงยึดมั่นอยู่ บนพื้นฐานของความเป็นไทย สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของท้องถิ่นที่ ทรงคุณค่าและความภาคภูมิใจ จะเกี่ยวข้องกับกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี เป็นส่วนใหญ่

แหล่งเรียนรู้

1. ความหมายของแหล่งเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544, หน้า 2-3) แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่ง หรือ ที่รวมที่อาจมีสภาพ สถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างกันจากกระบวนการเรียนการสอน ที่มีครูเป็นผู้สอนหรือศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่มี กำหนดเวลาเรียน ยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน การประเมิน และการวัดผลการเรียนมีลักษณะเฉพาะ สร้างขึ้นให้เหมาะกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่ จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกันกับการประเมินผลในห้องเรียน

กรมวิชาการ (2544, หน้า 43) ได้นิยามความหมายของ แหล่งการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศและประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียน เกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

จากความหมายดังกล่าว ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ คือ ถิ่น ที่อยู่ ศูนย์ ความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ ซึ่งแหล่งเรียนรู้จึงอาจเป็นไป ได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต และ แหล่งเรียนรู้จะอยู่ในห้องเรียน ในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียนก็ได้

แหล่งเรียนรู้ เป็นการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อเป็นการพัฒนาคนให้มีความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่เปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยการศึกษา ค้นคว้าจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น แหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ อารยธรรม ตลอดจนการศึกษาค้นคว้าด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ต่าง ๆ แนะนำ ความรู้เหล่านั้นมาประยุกต์ให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังอาจ ได้จากคำบอกเล่าของผู้รู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

การใช้แหล่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้น พื้นฐาน ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาการจัดการเรียนรู้ แต่มีปัญหาสำคัญ คือ ความจำกัดด้านงบประมาณ ค่าใช้จ่าย และเวลาในการดำเนินการ ขาด การวางแผนร่วมกับชุมชนในการแก้ปัญหา (ภาษิต บุชมงคล. 2544, หน้า 2-3) การพัฒนา รูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ทำให้นักเรียนมีความตั้งใจเรียนมากขึ้น จากแหล่งเรียนรู้ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น ทวีศักดิ์ หลีหาค (2545) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการใช้แหล่งเรียนรู้มา พัฒนาการเรียนการสอน ครูมีระดับการใช้สื่ออยู่ในระดับค่อนข้างน้อย เพราะไม่มีเวลาในการผลิต มีภาระงานมากและขาดงบประมาณ การปฏิรูปการศึกษาที่กำลังดำเนินการอยู่ในขณะนี้ การ

ปฏิรูปด้านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนนั้น ได้เน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง หากมีแหล่งเรียนรู้ จะเป็นเครื่องมือสำคัญของครูผู้สอนที่จะออกแบบการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย ซึ่งเหมาะสมกับศักยภาพและความสามารถของผู้เรียนที่แตกต่างกัน โดยครูจะต้องปฏิรูป ปรับเปลี่ยนวิธีสอนที่ ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง หันมาใช้แหล่งเรียนรู้มากขึ้น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายทางการศึกษา ฉบับแรกของประเทศไทย ได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ไว้ใน มาตรา 25 จัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุก รูปแบบได้แก่ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และ แหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

3. ประเภทของแหล่งเรียนรู้

ตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ. 2545 การนำแหล่งเรียนรู้มาใช้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน สามารถแบ่งแหล่งเรียนรู้ออกเป็น 2 กลุ่ม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, หน้า 43) ได้กล่าวไว้ดังนี้

3.1 แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน

3.2 แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนและท้องถิ่น

3.1 แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน หมายถึง แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท ทุกรูป ประเภทที่โรงเรียนสามารถดำเนินการจัดทำหรือสร้างขึ้น ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียน การสอน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

3.1.1 แหล่งเรียนรู้มี 8 ห้องเรียนรู้ ได้แก่ 1) ห้องสมุดโรงเรียน 2) ห้องสมุดหมวดวิชา 3) ห้องสมุดเคลื่อนที่ 4) มุมหนังสือในห้องเรียน 5) ห้องพิพิธภัณฑ์ 6) ห้องมัลติมีเดีย 7) ห้องคอมพิวเตอร์ 8) ห้องอินเตอร์เน็ต

3.1.2 แหล่งเรียนรู้ มี 5 ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ 1) ศูนย์วิชาการ 2) ศูนย์วิทยบริการ 3) ศูนย์โสตทัศนศึกษา 4) ศูนย์สื่อการเรียนการสอน 5) ศูนย์พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน

3.1.3 แหล่งเรียนรู้ 5 สวนเรียนรู้ ได้แก่ 1) สวนพฤกษศาสตร์ 2) สวนวรรณคดี 3) สวนสมุนไพร 4) สวนสุขภาพ 5) สวนธรรมมะ

3.2 แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนและท้องถิ่น หมายถึง แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภทที่อยู่ นอกโรงเรียน ภายในท้องถิ่นหรือชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน สามารถให้นักเรียนไปศึกษาค้นคว้าได้ทุกสาขาวิชา ทั้งด้านวิชาการ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี อาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งแวดล้อมต่างๆ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, หน้า 43) คือ

3.2.1 แหล่งการเรียนรู้พวกสิ่งพิมพ์และพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ 1) ห้องสมุดประชาชน 2) พิพิธภัณฑ์ 3) พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ 4) หอศิลป์

3.2.2 แหล่งการเรียนรู้กลุ่มสวนอุทยานและศูนย์ ได้แก่ 1) สวนสัตว์ 2) สวนสาธารณะ 3) สวนพฤกษศาสตร์ 4) อุทยานวิทยาศาสตร์ 5) ศูนย์กีฬา

3.2.3 แหล่งการเรียนรู้พวกวัด และครอบครัว ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) วัด 3) ครอบครัว 4) ชุมชน

4. ลักษณะของแหล่งเรียนรู้

ลักษณะของแหล่งเรียนรู้ ที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี สรุปได้ดังนี้

4.1 การเตรียมการจัดกิจกรรม มีการวางแผนล่วงหน้า เช่น ระยะเวลางบประมาณ รูปแบบกิจกรรม ความร่วมมือจากทุกฝ่าย และความเข้าใจในวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระของแหล่งการเรียนรู้ที่เลือกซึ่งพอ

4.2 การสร้างความตระหนักและความเข้าใจ ให้แก่คณะครูที่มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้ง ในการจัดกิจกรรม ทำให้เกิดผลต่อครูและนักเรียน ทำให้สามารถบูรณาการวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และสามารถนำไปเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันได้

4.3 การใช้งบประมาณในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง ต้องจัดเนื้อหาสาระ จนเกิดความสัมพันธ์กับกลุ่มสาระต่างๆ ทำให้เกิดความรู้แยกส่วน มีการนำเอาแต่ละกลุ่มสาระ มาบูรณาการเป็นเนื้อเดียวกัน สามารถเรียนรู้ศาสตร์ต่างๆ เพื่อสามารถที่จะทำบทบาทปฏิบัติการในการเรียนรู้ นอกสถานที่ เป็นการเรียนแบบองค์รวม สอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน ตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

5. บทบาทของแหล่งการเรียนรู้และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดแหล่งเรียนรู้

5.1 บทบาทของแหล่งการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดบทบาท ของแหล่งการเรียนรู้ไว้ดังนี้

5.1.1 การจัดการศึกษา ในรูปแบบที่หลากหลาย : ซึ่ง สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในทุกระดับและทุกกลุ่มเป้าหมาย และเหมาะสมกับสภาวะความพร้อมของแหล่งเรียนรู้ในแต่ละพื้นที่

5.1.2 สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง : เสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคม วิถีชีวิต และสภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง ของแต่ละสังคม

5.1.3 จัดหาความร่วมมือ : โดยร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งตัวผู้เรียน เพื่อจัดทำหลักสูตรที่ยืดหยุ่น ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตาม ความสนใจและความถนัด

5.1.4 หลักสูตรเนื้อหาสาระเป็นที่ยอมรับ : สามารถเทียบโอนความรู้จาก การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเข้าสู่ระบบการศึกษาในระบบโรงเรียน

5.1.5 จัดทำสื่อ : จัดทำสื่อที่ใช้ในการนำเสนอและการเรียนการสอนอย่าง หลากหลาย ได้แก่ สื่อเสริมแบบเรียน สื่อวิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ช่วยสอนรวมทั้งสื่อบุคคล ซึ่งเป็นวิทยากรท้องถิ่น

5.1.6 ประสานเชื่อมโยงกับองค์กรต่าง ๆ : เพื่อให้ทุกส่วนได้มีส่วนร่วมใน การจัดการศึกษา

5.1.7 อบรมผู้เกี่ยวข้อง : จัดการอบรมผู้เกี่ยวข้องเพื่อจัดการศึกษาในแหล่ง เรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

5.1.8 สนับสนุนด้านทรัพยากรและจัดทำมาตรฐาน/ตัวชี้วัดและประเมินผล : จัดให้มีการสนับสนุนด้านทรัพยากรและการจัดทำมาตรฐานตัวชี้วัด การดำเนินการอย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอทั้งนี้ เกณฑ์วัดความสำเร็จควรมีหลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับขีดความสามารถ ของผู้เรียน

5.2 บทบาทของผู้บริหารโรงเรียน

5.2.1 กำหนดนโยบายส่งเสริมสนับสนุนการจัดหาจัดสร้างหรือพัฒนาแหล่ง เรียนรู้ในโรงเรียน

5.2.2. ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และประสบการณ์ การจัดและ การใช้ แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

5.2.3. สนับสนุนให้บุคลากรทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการนำเสนอผลงาน / นวัตกรรมที่เกิดจากการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

5.2.4. กำกับ ติดตาม ดูแลและประเมินผลระบบการจัดการเรียนการสอนโดย ใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

5.3 บทบาทของครูผู้สอน

5.3.1. เตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้แหล่งเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียน

5.3.2. จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในแหล่งเรียนรู้ที่จูงใจและเสริมแรงให้เกิด การเรียนรู้

5.3.3. เอาใจใส่ผู้เรียนเป็นรายบุคคลและแสดงความเมตตากับนักเรียนอย่าง ทั่วถึง

5.3.4. จัดกิจกรรมและสถานการณ์ในแหล่งเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้คิดและ แสดงออกอย่างสร้างสรรค์

5.3.5. ส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่หาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้

5.3.6. ใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงกับประสบการณ์ในชีวิตจริง

5.3.7. ฝึกให้ผู้เรียนประเมินเพื่อพัฒนาปรับปรุงตนเองด้านการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้

5.3.8. จัดโอกาสให้นักเรียนนำเสนอผลงานที่เป็นผลมาจากการสร้างความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้

ภูมิปัญญาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น(local wisdom)หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”(popular wisdom)หรือ “ภูมิปัญญาไทย” (Thai wisdom) เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่เมื่อไม่นานมานี้ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายที่ลึกซึ้งซึ่งทำให้มีความยุ่งยากที่จะใช้สื่อสารให้เข้าใจกันโดยทั่วไปได้ อย่างไรก็ตาม ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ในแง่มุมต่างกัันดังนี้ คือ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2540) นิยาม คำว่า “ภูมิปัญญา” หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์

รุ่ง แก้วแดง,2549 ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไทยว่า คือ องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสม ประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ปรุงแต่งและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย นอกจากนี้ ดร.รุ่ง แก้วแดง ได้สรรเสริญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันว่าพระองค์ทรงเลือกนำภูมิปัญญาไทยมาใช้แก้ปัญหาต่างๆ เช่น โครงการแก้มลิง ป้องกันน้ำท่วม การใช้หญ้าแฝกป้องกันการพังทลายของดิน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพที่อุดมด้วยภูมิปัญญารอบด้าน สมกับที่พระองค์เป็นองค์ภูมิปัญญาของชาติอย่างแท้จริง

จากความสำคัญของภูมิปัญญาไทย จำเป็นต้องมีการรวบรวม วิจัย พัฒนา เผยแพร่ และถ่ายทอด เพื่อมิให้สูญหายไปจากวิถีชีวิตของคนไทย กระบวนการที่จะทำให้ภูมิปัญญาไทยฟื้นคืนชีพกลับมา คือ กระบวนการศึกษา ซึ่ง ดร.รุ่ง แก้วแดง ขอให้ทุกฝ่ายช่วยกันคิดว่าจะนำภูมิปัญญากลับสู่ระบบการศึกษาไทยได้อย่างไร

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา,2549 ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไทยว่า เป็นองค์ความรู้ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรุงแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับ ยุคสมัย ภูมิปัญญาไทยนี้มีลักษณะเป็น องค์รวม มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ให้ความหมายของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ไว้ว่า เป็นสิ่งที่เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการสั่งสมสะสม สามารถคิดเอง ทำเอง เป็นความรู้แบบองค์รวม สามารถถ่ายทอดได้ มีความเชื่อมโยงบูรณาการ นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุขหรือ ป้องกันและแก้ไขป้ญหาของท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป คำว่า "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" หมายถึง มวลความรู้และประสบการณ์ของคนในท้องถิ่นที่ได้รับ การสั่งสม ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นสินทรัพย์ของประชาชนและชุมชน ที่มีการสั่งสมทุนทางปัญญา ความรู้ วัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้จัดเป็นทุนทางสังคมของชุมชน โดยอาจเรียกด้วยคำอื่นๆ เช่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน, ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้น

2. กระบวนการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) ได้อธิบายถึงกระบวนการเกิดของวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญา ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 5 ลักษณะ คือ กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการสะสมความรู้ กระบวนการถ่ายทอดและกระจายความรู้ กระบวนการปรับเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้ความรู้

กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นจากศักยภาพของชาวบ้านในการแสวงหาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน สามารถทำได้โดยการวิเคราะห์ คิดค้น ทดลองและสรุปบทเรียนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้และเทคโนโลยีจากภายนอก หรืออาจกล่าวได้ว่าชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ สังกัดถึงสภาพของชุมชนและได้ใช้ความรู้ สติปัญญา จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่ ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเกิดกระบวนการสะสมความรู้หรือสั่งสมความรู้ขึ้นกระบวนการสะสมความรู้ มี 2 วิธีการ คือ

2.1. การสั่งสมด้วยตนเองโดยเรียนรู้มาจากประสบการณ์ในชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคม

2.2 มีผู้ถ่ายทอดให้ในรูปของวัฒนธรรมประเพณีและวิถีการดำรงชีวิต ความรู้จะถูกสะสมไว้ในตัวคนๆ หนึ่ง เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้าน ได้ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ได้สั่งสมไว้ไปสู่คนอื่นกรุ่นหนึ่งและรุ่นถัดๆ ไปตามลำดับอีกกรุ่นหนึ่ง การสั่งสมประสบการณ์เหล่านี้เป็นการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษผ่านการลองผิดลองถูก และปรับให้ใช้ได้ภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น และสอดคล้องกับระบบนิเวศ

ภูมิปัญญาหรือประสบการณ์ที่สั่งสมนี้สามารถนำไปใช้ในการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ และการดำรงเผ่าพันธุ์ การถ่ายทอดและกระจายความรู้หรือภูมิปัญญาจาก รุ่นหนึ่งไปสู่อีกกรุ่นหนึ่งกันต่อๆ มาเป็นวัฒนธรรม เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ศาสนาขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี พิธีกรรม ศิลปะ โดยผ่านความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อเรื่องผีและความสัมพันธ์กับชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตทั้งมวล เป็นวิถีชีวิตของสังคมในระบบนิเวศเดียวกันซึ่งไม่ได้ มีการเขียนบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดและสืบสานภูมิ

ปัญญาอย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน เมื่อภูมิปัญญาได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมา จึงได้มีการปรับเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อการอนุรักษ์ โดยมากจะเป็นการประยุกต์จากวัฒนธรรม ซึ่งมองไม่เห็น คือ การประยุกต์ตัวคุณค่าที่แฝงเร้นอยู่ใน ซึ่งต้องอาศัย ความเข้าใจที่ละเอียดอ่อนอันเกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านเองเป็นหลัก

3. ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญและมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งต่อวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อความอยู่รอดของบุคคลในท้องถิ่นนั้นๆ เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็น ตัวกำหนดคุณลักษณะของแต่ละสังคม อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่เหมาะสมทรงคุณค่า และมีความสำคัญเพื่อใช้เป็นแนวทาง ในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อีกทั้งยังช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และอำนวยความสะดวกในการทำงานเพื่อพัฒนากลุ่มบุคคล โดยใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแนวทางในการทำงาน ให้สอดคล้องและผสมกลมกลืน กับวิถีชีวิตชาวบ้านมากยิ่งขึ้นภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญ และคุณค่าต่อวิถีการดำเนินชีวิตสรุปได้ดังนี้

- 3.1 ช่วยสร้างท้องถิ่นให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง
- 3.2 สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนในท้องถิ่น
- 3.3 สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนา คติ ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมมาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม
- 3.4 สร้างความสมดุลระหว่างคนในท้องถิ่นกับสังคม และธรรมชาติได้อย่างกลมกลืนและยั่งยืน
- 3.5 ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย

4. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดประเภทและลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านนั้น ได้มีการกล่าวถึงในลักษณะต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถสรุปประเภทและลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็น 2 ลักษณะ คือ

- 4.1 ลักษณะที่เป็นนามธรรม ที่เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และคุณค่า ความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน อันมี คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ได้แก่ การประกอบพิธีกรรมของแต่ละท้องถิ่น ดำรงชีวิตด้วยการปลูกพืชไว้กินเอง เลี้ยงสัตว์ไว้กินและใช้แรงงานผสมผสานกับการหาผลผลิตต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้ ประโยชน์เพื่อการยังชีพ ความรู้สึกผูกพันกับธรรมชาติจึงมีมากกว่าชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ประกอบกับลัทธิทางศาสนา คือ ศาสนาพุทธ พราหมณ์ เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ยิ่งก่อให้เกิดความเชื่อแบบผี พราหมณ์ พุทธ ขึ้นมา ซึ่งส่วนผสมของความเชื่อเหล่านี้จะมีส่วนไหนมากกว่า

กันนั้น ขึ้นอยู่กับพื้นฐานการพัฒนาของชุมชน เป็นความเชื่อที่ให้คุณค่ากับธรรมชาติ และการให้ความเคารพแก่บรรพบุรุษในสิ่งที่ชุมชนภูเขาคงมีความเชื่อในเรื่องของผีป่า เจ้าเขา เทพารักษ์ ผู้ที่อยู่ในที่ราบ ก็จะมีเชื่อในเรื่องของพระภูมิเจ้าที่ พระภูมินา การสืบทอด การให้ความเคารพแม่โพสพ ผู้ที่อยู่ตามแม่น้ำ ริมทะเลมักเชื่อในเรื่องของแม่ย่านางเรือ เป็นต้น นอกจากนี้ ในพิธีกรรมต่างๆ จะมี ศิลป วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีแฝงอยู่ ซึ่งจะเป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึง ภูมิปัญญาชาวบ้านของหมู่บ้านต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งก็คือผลงานหรือกิจกรรมที่เกิดจากความคิดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเฉพาะกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงามและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ

4.2 ลักษณะที่เป็นรูปธรรม จำแนก ภูมิปัญญาชาวบ้านตามวัตถุประสงค์ประโยชน์ เป็น 5 ประเภท คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพ ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมโภชนาการ ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม และภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับยารักษาโรค

4.2.1 ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพ ภูมิปัญญาชาวบ้านประเภทเพื่อการยังชีพมีขึ้นเพื่อการมีชีวิตรอด ในอดีตนั้น วิถีชีวิตของมนุษย์มีความอยู่อย่างมีความสุขสบายตามอัตภาพ เป็นอยู่โดยอาศัยธรรมชาติ มีอาชีพเกษตรกรรม เช่น เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชสมุนไพร ในการประกอบอาชีพนั้นเป็นการทำเพื่อให้มีอยู่มีกิน การสั่งสมประสบการณ์จากการผสมผสานกลมกลืนได้อย่างเหมาะสม สามารถยืนหยัดอยู่ด้วยการพึ่งพาตนเอง ซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สมควรได้รับการยกย่องและนำแนวความคิด ความรู้ และประสบการณ์ ถ่ายทอดและเผยแพร่ต่อไป เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการเสาะหาปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพของสังคมปฐมฐานยุคที่มนุษย์เสาะหาปัจจัยด้วยวิธีเก็บเกี่ยวและการใช้แรงงาน ได้แก่ วิธีทำมาหากิน

4.2.2 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เช่น การสร้างบ้านเรือนแบบเครื่องผูก ภูมิปัญญา การเลือกใช้วัสดุ วิธีเย็บ ผูกมัด ผูกเงื่อน

4.2.3 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมโภชนาการ ได้แก่ ภูมิปัญญาในการเลือกสรรอาหาร วิธีปรุง และวิธีถนอมอาหาร

4.2.4 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ภูมิปัญญาในการนำสิ่งต่างๆ มาปักปิดร่างกายให้อบอุ่น เช่น ภูมิปัญญาในการทำหัตถ์เป็นเครื่องทอเปลือกไม้ ทำเป็นผ้า การทำและใช้ดินเผาเพื่อปั้นฝ้าย การคิดทำฟืนและกึ่งสำหรับงานทอ ภูมิปัญญาในงานถัก ปัก ร้อย ชุน เป็นต้น

4.2.5 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับ ยารักษาโรค ได้แก่ การนำสมุนไพร สัตว์ แร่บางชนิดมาใช้เป็นตัวยา การผสมยา วิธีปรุงยา การใช้ยา เป็นต้น

4.3 ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง งานช่าง งานฝีมือของชาวบ้านสร้างสรรค์ประดิษฐ์ขึ้น เพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ใช้เป็นสิ่งที่สนองความเชื่อถือด้านประเพณี ศาสนา เช่น เป็นเครื่องบูชา ใช้เพื่อความสวยงาม สนองความสุขทางจิตใจ และเป็นเครื่องมือ ในการประกอบอาชีพ โดยกลุ่มชนแต่ละกลุ่มจะพัฒนาสิ่งของขึ้นมาใช้โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อม ศิลปหัตถกรรมของแต่ละกลุ่มจึงมีลักษณะเฉพาะกลุ่มเฉพาะถิ่น (ประเทือง คล้ายสุบรรณ, 2531, หน้า 158) ได้จัดแบ่งศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ตามลักษณะของวิธีการจัดทำเป็น 5 ประเภท คือ

4.3.1 งานถัก งานสาน งานทอ งานถักและงานสาน คือ การใช้เส้นเชือกหรือหวาย ไขว้สอดประสานกันให้เป็นลวดลายต่างๆ บางให้เป็นเส้นและเป็นผืนบ้างให้ติดต่อกัน ส่วนงานทอ คือ การนำด้ายจากฝ้ายหรือด้ายจากใยไหม มาทอเป็นผืน

4.3.2 งานปั้น คือ การปั้นโดยใช้วัสดุที่เป็นดิน ปูน ซีเมนต์ โดยมีกรรมวิธีการทำต่อเนื่องตั้งแต่เตรียมวัสดุ การขึ้นรูป แล้วนำไปเผาหรือหล่อต่อไป

4.3.3 งานแกะสลัก คือ การแกะสลักวัสดุ เช่น ไม้ หิน เซรามิก กระจก ฯลฯ มาแกะเป็นรูปทรงต่างๆ อีกพวกหนึ่ง คือ การแกะของสดและวัสดุเนื้ออ่อน เช่น ผลไม้ ผักสด หยกกล้วย หนังกัด เป็นต้น

4.3.4 งานไม้ คือ การนำไม้มาประดิษฐ์ด้วยวิธีการขุด เกลา กลึง ตัดและติดต่อกันทำเป็นของใช้ภายในบ้าน ตั้งแต่ชิ้นเล็ก ๆ เช่น กระบวย เขียนหมาก ไปจนถึงของใหญ่ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เตียง ตู้ และที่ใช้เป็นพาหนะ เช่น เรือ เกวียน เป็นต้น

4.3.5 งานประดิษฐ์ คือ การนำเศษวัสดุ มาตกแต่งประดิษฐ์เป็นเครื่องประดับ เช่น ดอกไม้จากรังไหม เครื่องประดับจากกะลามะพร้าว เป็นต้น

หัตถกรรมพื้นบ้านนั้น นอกจากจะเป็นเพียงสิ่งที่สร้างขึ้นมาใช้สอยในชีวิตประจำวันแล้ว หัตถกรรมพื้นบ้านยังเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมที่งดงามของท้องถิ่น ไม่ว่าจะมีความศรัทธา เลื่อมใสในศาสนาหรือความเชื่อในการดำรงชีวิตและเป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของมนุษย์สืบต่อกันมาเป็นเวลานาน

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรืออีกความหมายหนึ่ง ที่ว่าเทคนิควิทยาพื้นบ้าน เป็นระบบความคิดและวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ของมนุษย์ ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม แนวความคิดและวิธีการอย่างอื่นจากประสบการณ์หลายๆ ครั้ง แล้วสรุปเป็นบทเรียนภายใต้กรอบแสดงออกในเรื่องความเชื่อ ความศรัทธา ความกลัว หรือแนวคิดอื่นๆ ที่ยึดมั่นร่วมกันและเป็นอุดมการณ์ในการดำรงชีวิต ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงออกในรูปธรรมเป็นสิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้ในเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นย่อมแสดงออกถึงพฤติกรรมบริบทในเรื่องของสายสัมพันธ์และความเข้มแข็งชุมชน

5. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การทำอะไรให้คนในท้องถิ่นสามารถจัดการความรู้ภูมิปัญญาของตนเองออกมาได้ตรง และสามารถเผยแพร่ให้ใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ ซึ่งวิธีที่ง่ายที่สุดสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วโดยร่วมมือกัน คือ การสร้างเครือข่ายของผู้ที่จะมาร่วมมือกัน ในเรื่องนี้ ซึ่งที่จริงพบมีอยู่แล้ว ไม่ต้องไปสร้างชิ้นใหม่ เพียงแค่เราจัดให้มาเจอกัน ก็สามารถสร้างเครือข่ายของหลายๆ ฝ่ายในหลายระดับได้ เพราะมีอีกหลายท่านที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้มาอยู่ในวงนี้ และเราคงไม่ไปเน้นเรื่องเทคนิคในการจัดการความรู้ แต่คงพยายามทำให้เป็นการใช้ประโยชน์จากหลายๆ ระดับ เช่น ตอนนี้ชาวบ้านเขามี "สภาผู้รู้ท้องถิ่น" ในระดับจังหวัด ระดับภาค ซึ่งเขาพยายามทำระบบข้อมูลที่เอาคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วย และเขาสามารถใช้งานเองได้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นการวิเคราะห์ ติดตาม ประเมินผลการนำไปใช้ให้เกิดเป็นภูมิปัญญาต่างๆ อย่างต่อเนื่อง และมีข้อเสนอแนะหรือแนวทางการปรับปรุงในด้านการจัดระบบฐานข้อมูล การพัฒนาระบบจัดเก็บและประมวลผลในรูปแบบประสม และมีระบบ การเผยแพร่ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยให้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงภูมิปัญญาที่ต้องการได้อย่างรวดเร็วและมีราคาถูก นอกจากนี้ในส่วนของเนื้อหาและองค์ความรู้ จำเป็นต้องมีการพัฒนาให้มีคุณภาพและเพียงพอ ซึ่งประเด็นต่างๆ เหล่านี้จะต้องมีการจัดการเพื่อให้สามารถเข้าไปสืบค้นและใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ฉะนั้นรัฐบาลน่าจะมีการศึกษาและวางแผนยุทธศาสตร์ในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน โดยการวางแผนและประสานการพัฒนาให้มีการใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน มีการสร้างกลไกเพื่อผลักดันการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานข้อมูลองค์ความรู้ในระบบดิจิทัลที่มีมาตรฐาน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ร่วมกันในวงกว้าง สร้างเครือข่ายการพัฒนา การจัดการ และการบริการองค์ความรู้ภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่อง พัฒนาองค์ความรู้หรือนวัตกรรมใหม่ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาศูนย์กลาง ในการเข้าถึงภูมิปัญญาไทยจากทุกแหล่งภูมิปัญญาที่มีอยู่ทั่วประเทศได้ ตามกลุ่มสนใจ กลุ่มศึกษา เรียนรู้ และกลุ่มกิจกรรม ตลอดจนสร้างความเข้าใจและโอกาสในการเรียนรู้สำหรับการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศและเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

6. การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านมีการถ่ายทอดหลากหลายรูปแบบตามเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย เช่น การถ่ายทอดให้กับเด็กจะต้องสนุกไม่ซับซ้อน มีการเล่นปริศนาคำทาย การเล่านิทานหรือการลงมือทำ แต่การถ่ายทอดกับผู้ใหญ่นั้นจะใช้วิธีการบอกเล่า พิธีสู่ขวัญ พิธีทางพุทธศาสนาและพิธีกรรมต่างๆ การประกอบอาชีพ ฯลฯ ซึ่งทุกวิธีจะอิงแอบอยู่กับความเชื่อ ความศรัทธาในอำนาจพุทธศาสนาเป็นสำคัญ วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดให้กับผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนจากสถาบันใดๆ แต่จากสามัญสำนึก

แบบสังคมปะกิต ที่การเรียนการสอนเกิดขึ้นจากการเลียนแบบและจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัว และใช้การถ่ายทอด มี 2 ลักษณะ คือ การเรียนรู้แบบดั้งเดิม เป็นการเรียนรู้ในมิติทางวัฒนธรรม เช่น การเรียนรู้โดยผ่านพิธีกรรม คติธรรม คำบอกเล่า บทเพลง เพลงชาวบ้าน และนิทาน และการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับบุคคลภายนอกครอบครัว เช่น นักวิชาการ นักพัฒนาจากภาครัฐและ เอกชนโดยผ่านเวทีชาวบ้าน การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการอบรมในรูปแบบต่างๆ ซึ่งมีขั้นตอนของการเรียนรู้ 3 ระดับ คือ ขั้นตอนการคิดได้ ขั้นตอนการแสวงหาความรู้ และ ขั้นตอนการนำไปใช้ประโยชน์ โดยวิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนให้ผู้เรียนทำให้เข้าใจแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม และวิธีปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริง นำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่น ส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัว เป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่าง ผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนมาก จะไม่แพร่พรายให้คนอื่น ๆ รู้ อันเนื่องมาจากสาเหตุต่อไปนี้

6.1 กลัวการแก่งแย่งการทำมาหากิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่จะต้องผลิตสินค้าเพื่อการจำหน่าย

6.2 กลัวเรื่องชื่อเสียง เกียรติภูมิ และกลัวคนอื่นขโมยภูมิปัญญา ถ้าถ่ายทอดความรู้ให้กับคนอื่นแล้วเขาทำดีกว่า เจ้าตำรับก็จะมีชื่อเสียง

6.3 มีความเชื่อและถือสัจจะจาก ปู่ ย่า ตา ทวด ที่ต้องการปกปิดเคล็ดลับหรือกลวิธีการผลิต

6.4 สื่อและเทคโนโลยียังไม่พัฒนาเท่าที่ควร

ปัจจุบันนี้กลุ่มเป้าหมายของการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นขยายไปสู่สาธารณชนทั่วไปบ้างแล้ว ทั้งนี้เนื่องมาจากได้รับการกระตุ้นและการสร้างความตระหนักจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน เช่น หน่วยงานพัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานเกษตร ฯลฯ ปราชญ์ชาวบ้านจะได้รับค่าตอบแทนในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งจะมีราคาที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับสาขาวิชาชีพที่ตลาดต้องการ สื่อต่างๆมีมากมายหลายประเภท สามารถถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาโดยใช้สื่อต่างๆ ได้อย่างสะดวก และกว้างขวางกว้างขวาง และความจำเป็นในการผลิต ทำให้ภูมิปัญญาต้องถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลอื่นๆ นอกเหนือจากคนในครอบครัวหรือผู้สืบสายเลือด เพื่อต้องการเพิ่มผลผลิตสู่ตลาด ฉะนั้นการถ่ายทอดภูมิปัญญา เป็นการส่งผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย สื่อ เนื้อหา วิธีการ เป้าหมายในการถ่ายทอด ซึ่งบุคคลได้รู้จักสังคมโดยผ่านตัวแทนทางสังคมมี 3 ระดับ คือ ระดับบุคคล ระดับชุมชน และระหว่างชุมชน ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้สามารถส่งผ่านความรู้ไปสู่บุคคลอื่น บนพื้นฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีการดำเนินชีวิต

7. แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้จัดการเรียนการสอน

เอกวิทย์ ณ ถลางและคณะ (2546) ในปัจจุบันนี้จุดมุ่งหมายของการศึกษามีไม่มุ่งเพียงทำให้คนมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรและการเตรียมบุคคลเพื่อประกอบอาชีพในตลาดแรงงานเพียงเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาเพื่อชีวิตที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพของพลเมืองให้สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุข มีความรู้ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าในศิลปวิทยาการ ขนบธรรมเนียมและเพณีธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความรักและความผูกพันกับท้องถิ่น ประกอบกับมีความรับผิดชอบต่อนตนเอง ครอบครัวท้องถิ่น และประเทศชาติ

สภาพการศึกษาของไทยในปัจจุบันมุ่งเน้นการนำความรู้ เทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ไปใช้ในการศึกษาจึงเป็นผลให้ต้องเผชิญกับปัญหาในด้านประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาที่มีอย่างจำกัด จึงก่อให้เกิดอุปสรรคมากมาย ด้วยเหตุนี้แหล่งวิทยาการในท้องถิ่นจึงเป็นแหล่งรวมความเปลี่ยนแปลงที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่เหมาะสม และสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของนักเรียน ดังนั้น แหล่งวิทยาการในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่ควรนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอนได้มากที่สุด

เครื่องปั้นดินเผาชุมชนเกาะเกร็ด

1. ความเป็นมาและบริบทของชุมชนมอญเกาะเกร็ด (อรุณรุ่ง บุญนันทพงศ์, 2548)

จากการศึกษาค้นคว้าแหล่งข้อมูลจากเอกสาร พบว่า ก่อนที่จะเป็นอำเภอปากเกร็ดและตำบลเกาะเกร็ดดังเช่นปัจจุบัน ทั้งอำเภอปากเกร็ดและตำบลเกาะเกร็ดได้ก่อตั้งเป็นชุมชนที่มีความเจริญมั่งคั่งอย่างต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ครั้งที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทยและเรียกชุมชนสองแห่งนี้ว่า "บ้านปากเกร็ดน้อย" และ "บ้านเกร็ดน้อย"

ใน พ.ศ. 2265 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดที่บ้านปากเกร็ดน้อย และบ้านเกร็ดน้อยนั้น คลองลัดที่ขุดมีความกว้างเพียง 6 วา เท่านั้น ดังนั้นสภาพของพื้นดิน ที่มีลำน้ำเจ้าพระยาไหลล้อมเป็นรูปเกือบก้นหอย จึงยังคงเป็นเหมือนแหลมที่ยื่นออกไป มี ลำน้ำเจ้าพระยาล้อมไว้สามด้าน คือ ด้านทิศเหนือ ด้านทิศตะวันตก และด้านทิศใต้ ส่วนด้านตะวันออกมีเพียงคลองลัดเกร็ดเป็นคลองเล็กๆ เท่านั้น สภาพของเกาะจึงยังไม่ชัดเจน และยังไม่มีการเรียกว่าเกาะ ส่วนใหญ่ยังคงเรียกชื่อเดิม คือ "เกร็ด" หรือ "เด็รจ" ตามที่เคยเรียกทางน้ำที่ขุด เป็นเกร็ดหรือเด็รจ เช่นที่เคยเรียกกันทั่วๆ ไปมาก่อน

ปัจจุบันนี้ยังคงมีหลักฐานชื่อของชุมชนที่เรียกบ้านแหลม อยู่ในบริเวณด้านเหนือฝั่งตรงข้ามของเกาะเกร็ดนี้ถึงสามหมู่บ้าน คือ บ้านแหลมเหนือ บ้านแหลมกลาง และบ้านแหลม

ใหญ่ ทั้งมีชื่อคลองตามชื่อของหมู่บ้านทั้งสามนี้ด้วย คือ คลองบ้านแหลมเหนือ (คลองคูวัด หรือ คลองวัดอินทาราม) คลองบ้านแหลมกลาง และคลองบ้านแหลมใหญ่ (บ้านแหลมใหญ่ หรือ คลองพระอุดม)

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สุนทรภู่เดินทางไปนมัสการ พระพุทธบาท และไปกรุงเก่า เมื่อผ่านเกาะเกร็ดยังคงเรียกชื่อบริเวณนี้ว่า เกร็ด เช่นเคยเรียกกันมา แต่โบราณ ดังที่กล่าวไว้ว่า ถึง "เกร็ด" ย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา

ในบัญชีรายจ่ายนิตยภัตพระสงฆ์ ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ พระราชทานแก่พระสงฆ์ ปี พ.ศ. 2367 เล่ม 63 ได้พระราชทานแก่เจ้าอาวาสวัดปากอ่าว ในบัญชีได้บันทึกไว้ดังนี้ วัดปากอ่าว เจริญ 1. พระธรรมวิสารทะ 4 คำสั่ง 2. พระมหานาก เปரியุติ 1 คำสั่ง 2 สลึง

บริเวณเกาะเกร็ดในครั้งนั้น จึงยังคงเรียกกันว่า เกร็ด หรือ เจริญ ส่วนทางด้านแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลโอบล้อมไว้ นั้น เรียกว่า "อ้อมเกร็ด" ดังปรากฏในหนังสืออภินิหารบรรพบุรุษที่ได้กล่าวไว้แล้วตอนที่นายสุดจินดา (สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท) หลบหนีพม่าเดินทางมาถึงบริเวณนี้ที่ท่าพ้อมมาถึงบางบัวทองใน "อ้อมเกร็ด" ก็พอสว่างในที่นั้น แม้เมื่อถึงรัชกาลพระปิยะมหาราชเจ้า ชื่อเกาะเกร็ดยังคงไม่มีการเรียกกันดังปรากฏตามหนังสือทำเนียบคณะสงฆ์ ที่พิมพ์ใน พ.ศ. 2448 ตรงกับ ร.ศ. 123 สำหรับที่เกาะเกร็ดมีรายชื่อวัด ตำบล และชื่อเจ้าอาวาสแจ้งไว้ ไม่มีชื่อตำบลเกาะเกร็ด แต่ได้แบ่งชุมชนบนเกาะเกร็ดเป็นตำบลต่างๆ ดังนี้

วัดปรมย์ยิกาวาส	ตำบลปากเกร็ด	พระคุณวงศ์ เจ้าคณะเมือง
วัดเสาธง	ตำบลบ้านอ้อม	พระครูวิเชียรมุนี เจ้าคณะแขวง
วัดศาลากุน	ตำบลบ้านอ้อม	พระสุน
วัดมะขาทอง	ตำบลบ้านอ้อม	พระไปก
วัดไผ่ล้อม	ตำบลบ้านอ้อม	พระตุ้
วัดป่าเลไลย์	ตำบลกลางเกร็ด	พระโล่ง
วัดสัมพลีสุทธาวาส	ตำบลกลางเกร็ด	พระกลับ

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ บริเวณบ้านปากเกร็ดเดิมที่ยังเป็นด่านขนอนอยู่นั้น คงเรียกกันเป็นสามัญว่า บ้านศาลากุน ซึ่งอยู่ระหว่างวัดศาลากุนปัจจุบันและวัดชมพुरาย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ (กุน) ที่สมุหนายกบริหารราชการตั้งแต่สมัยรัชกาลพระเจ้าตากสินมหาราช จนถึงสมัยรัชกาลที่ 2 และเป็นผู้ปฏิสังขรณ์วัดท้ายเมือง จังหวัดนนทบุรี เป็นผู้สร้างศาลาเพื่อ พักเรือสินค้าที่ท่าทำการค้ากับประเทศจีน และให้เรือสินค้าจอดรอขนถ่ายสินค้าที่ด่านขนอนปากเกร็ด ศาลานี้อยู่ชายน้ำ และคงเป็นจุดเด่นที่ผู้เดินทางผ่านไปมาต้องพบเห็น หรือมีความสำคัญอื่นๆ เช่น เป็นที่พักของเรือจำนวนมาก เป็นต้น และเรียกศาลานี้ว่า "ศาลาจีนกุน" หรือ "ศาลา เจ้าคุณกุน" เมื่อเกิดหมู่บ้านขึ้นในเวลาต่อมา จึงเรียกชุมชนนั้นว่า บ้านศาลากุน

(กุล) ด้วย ศาลากุนนั้น ต่อมาได้ถวายเป็นสมบัติของวัดที่อยู่ใกล้ๆ นั้น อาจเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่เลิก ด่านปากเกร็ด เรือสินค้าจึงไม่ต้องจอดรอกันที่ด่านปากเกร็ดอีก เพราะศูนย์การค้าทางเรือได้ ขยายตัวมากขึ้นที่บริเวณกรุงเทพฯ และปากน้ำ จึงเรียกชื่อวัดเหมือนชื่อศาลาและชื่อหมู่บ้านศาลากุนนั้น สันนิษฐานว่าสร้างไว้ริมแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณใกล้หน้าวัดศาลากุลในปัจจุบันนี้ และบริเวณใกล้ๆ กันยังมีศาลเจ้าแม่ทับทิม ซึ่งเป็นที่เคารพของคนจีนที่มาทำการค้าทางเรือในขณะนั้น

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งสองพระองค์ทรงโปรดการเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับที่พระราชวังบางปะอินอยู่เสมอ เรือพระที่นั่งต้องผ่านคลองลัดเกร็ด ประกอบกับในเวลานั้นคลองลัดเกร็ดมีความกว้างกว่าเดิม เพราะกระแสน้ำได้กัดเซาะตลิ่งพังมากขึ้น เป็นเหตุให้ลำคลองกว้างขึ้น สภาพการเป็นเกาะดูชัดเจนขึ้น การเรียกขานชื่อเกาะคงเริ่มมีขึ้น แต่ไม่ได้เป็นที่แพร่หลาย ส่วนจะเรียกว่าเกาะอะไรนั้น "น่าจะเอาชื่อของชุมชนที่เรียกหมู่บ้านแถบนั้นมารวมกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ ที่มีสภาพเป็นเกาะเหมือนเช่นเรียกชื่อคลองหรือบางต่างๆ จึงเป็นเกาะศาลากุล ตามชื่อหมู่บ้านคือ บ้านศาลากุน และสภาพการเป็นเกาะ"

พื้นที่บนเกาะเป็นพื้นที่เพาะปลูกผลไม้มีรสเลิศ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นผลไม้ที่มีรสดีของเกาะแห่งนี้คือ ลิ้นจี่ เป็นที่กล่าวขานและนิยมกันมากในหมู่ข้าราชการที่ตามเสด็จพระปิยะมหาราชเจ้า มาที่วัดปริมย์ยิกาวาส และกล่าวกันว่าลิ้นจี่ดีต้องลิ้นจี่ "เกาะศาลากุน" เช่นเดียวกับมะปรางท่าอิฐ กระท้อนคลองอ้อม เป็นต้น

คำว่า "เกาะศาลากุน" จึงเรียกกันแพร่หลายเป็นชื่อของเกาะเป็นชื่อแรก "เกาะศาลากุน" ปรากฏหลักฐานเป็นทางการเฉพาะที่บ้านทีกไฉนในโนนดที่ดิน ที่ออกในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ทางการบริหารท้องถิ่นที่มีอำเภอดำบลนั้น ไม่ได้ใช้คำว่าเกาะศาลากุนแต่อย่างใด แม้ในทำเนียบคณะสงฆ์ พ.ศ. 2448 ดังกล่าวแล้วนั้นก็ไม่ได้ปรากฏคำว่าเกาะศาลากุน

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการจัดระเบียบการปกครองใหม่ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2476 เกาะศาลากุนมีฐานะเป็นตำบล และเรียกว่า ตำบล "เกาะเกร็ด"

การใช้คำว่า "เกาะเกร็ด" แสดงที่มาของชื่อนี้ได้ กล่าวคือ นำเอาคำสองคำมารวมกันคือ "เกาะ" ซึ่งเป็นสภาพทางภูมิประเทศของบริเวณนี้ และ "เกร็ด" ซึ่งเป็นชื่อดั้งเดิมของชุมชนแห่งนี้ เนื่องจากมีการขุดทางน้ำที่เรียกว่า "เกร็ด" มาแต่โบราณ เมื่อนำคำสองคำนี้มารวมกันจึงเรียกว่า "เกาะเกร็ด"

ระหว่าง พ.ศ. 2495 - 2500 จอมพล ป. พิบูลย์สงคราม ได้ดำริที่จะสร้างที่ประชุมคณะรัฐมนตรี (สำหรับฤดูร้อน) ที่เกาะเกร็ด ได้ทำการสร้างเขื่อนตรงบริเวณบ้านปากด่าน และเตรียมสร้างอาคารในบริเวณนั้น และมีโครงการที่จะเปลี่ยนชื่อเกาะเป็น "เกาะสำราญ" แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มาเป็นนายกรัฐมนตรี

โครงการดังกล่าวจึงต้องถูกยกเลิกไป ตรงบริเวณที่จอมพล ป.พิบูลย์สงครามเตรียมสร้างสถานที่ประชุม นั้น ได้ใช้เป็นสถานฝึกอาชีพบ้านเกร็ดราชการของกรมประชาสัมพันธ์

2. ชุมชนดั้งเดิมบนเกาะเกร็ด

2.1 บ้านลัดเกร็ด อยู่ในคลองลัดเกร็ด ระหว่างวัดปรมย์ยิกาวาสกับวัดฉิมพลี บ้านลัดเกร็ดนี้แบ่งออกเป็น บ้านบนและบ้านล่าง (บ้านปากเกร็ดคนมอญ เรียกว่า "กวานปากเกร็ด" และ แบ่งเป็น กวานชะดาว (บ้านบน) กวานฮาโม (บ้านล่าง)

2.2 บ้านปากด่านหรือบ้านศาลากุลนอก อยู่ถัดจากวัดป่าเลไลย์ ไปทางใต้บริเวณปากคลองลัดเกร็ด

2.3 บ้านศาลากุลใน หรือบ้านชมพुरาย อยู่ถัดจากบ้านปากด่านอ้อมไปทางตะวันตกของเกาะ บริเวณวัดศาลากุล

2.4 บ้านคลองสระน้ำอ้อม อยู่ถัดจากบ้านศาลากุลในและอยู่ทางทิศตะวันตกของเกาะ

2.5 บ้านทำน้ำ อยู่ระหว่างวัดจันทร์ (ร้าง) กับบ้านคลองสระน้ำอ้อม ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเกาะ

2.6 บ้านอ้อม อยู่ถัดจากบ้านทำน้ำมาทางวัดเสาธงทองและวัดไผ่ล้อม แบ่งเป็นบ้านบนและบ้านล่าง โดยมีวัดเสาธงทองเป็นเขตแบ่ง คนมอญเรียก กวานอาล้าต และ กวานโด้

2.7 บ้านโอง่าง บริเวณวัดปรมย์ยิกาวาสไปทางตะวันตกถึงวัดไผ่ล้อม เรียกบ้านโอง่าง ทางมอญเรียกว่า กวานอามาน แปลว่า หมู่บ้านช่างปั้น

สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้น เกาะเกร็ดเป็นแหล่งเจริญแห่งหนึ่ง ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง เพราะปรากฏว่าบนเกาะเกร็ดมีวัดโบราณตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง อยู่หลายวัดเท่าที่มีหลักฐาน ขณะนี้มีถึง 6 วัด แต่ละวัดมีความงดงามและมีถาวรวัตถุที่มีคุณค่ามาก

เมื่อกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าเข้าทำลายเมื่อ พ.ศ. 2310 นั้น เกาะเกร็ดก็ถูกทำลาย พม่าเข้ายึดด่านปากเกร็ด และมาตั้งค่ายอยู่ในลัดเกร็ด หลังวัดกลางเกร็ด เกาะเกร็ดจึงตกเป็นบ้านร้าง วัดร้าง ผู้คนถูกพม่าฆ่าตาย หรือถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลย หรือไม่ก็หลบหนีพม่าทิ้งบ้านเรือน ไปลี้ภัย

จนถึง พ.ศ.2317 พระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ครอบครัวมอญ มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ปากเกร็ดและเกาะเกร็ด และมีครอบครัวมอญมาอยู่ในเมืองปทุมธานี เมืองนนท์ และปากเกร็ดอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 2 พ.ศ. 2358 เกาะเกร็ดจึงเกิดเป็นชุมชนขึ้นมาใหม่อีกครั้ง และเป็น ที่อยู่อาศัยของคนมอญเป็นส่วนใหญ่ เมื่อบ้านเมืองสงบแล้ว คนไทยที่รอดชีวิตและหลบหนีพม่าได้เริ่มมาตั้งบ้านเรือนบริเวณด้านตะวันตกของเกาะเกร็ด

ปัจจุบันอำเภอปากเกร็ดก่อตั้งเป็นอำเภอตั้งแต่ปี พ.ศ.2527 มีขนาดพื้นที่ 55,640 ไร่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมายาวนานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายจนถึงปัจจุบัน ที่เก่าแก่และสร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอปากเกร็ด คือ อาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งมีอยู่ 2 กลุ่ม

หลักๆ ได้แก่ กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด และชุมชนปากเกร็ดร่วมใจ สังกัดเทศบาลปากเกร็ด จากการสัมมนาพัฒนากรอำเภอปากเกร็ด จึงทราบว่า กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดมีความเก่าแก่ เพราะได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษชนชาติมอญที่ได้อพยพหนีภัยสงครามจากการรุกรานเข้ายึดประเทศของพม่า เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย และสมัยกรุงธนบุรี

ชุมชนแห่งนี้เป็นชาวมอญที่ได้อพยพหนีภัยสงครามจากพม่าเข้ามาที่เกาะเกร็ด เห็นเนื้อดินของเกาะเกร็ดเหมือนที่เมืองมอญ และสามารถทำเครื่องปั้นดินเผาได้ดี จึงยึดอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาตั้งแต่นั้นมา ปัจจุบันดินในเกาะเกร็ดไม่สามารถนำมาใช้ได้ เนื่องจากไม่มีเรือขุดและการขนส่งลำเลียงออกมาลำบาก ต้องซื้อดินมาจากปทุมธานี ลำละหมื่นบาท ทำให้การผลิตเครื่องปั้นดินเผาลดลง ต่างคนต่างทำ ขณะนี้มีประมาณ 4-5 ครอบครัวที่ยังผลิตเครื่องปั้นดินเผาอยู่ โดยส่งขายให้กับร้านค้าภายในเกาะเกร็ด โดยเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ เป็นภาชนะใส่น้ำดื่มหรือของที่ระลึก ชิ้นเล็กๆ ส่วนเครื่องปั้นดินเผาชิ้นใหญ่ๆ ที่แกะสลักลวดลายประณีตบรรจง เรียกว่า "ลายวิจิตร" นั้น จะทำตามที่ถูกคำสั่ง

วัฒนธรรมของชุมชน คนมอญที่เกาะเกร็ดยังคงรักษาวัฒนธรรมประจำเชื้อชาติของตนได้อย่างดี เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีออกพรรษา การทำบุญตักบาตรน้ำผึ้ง การรำเจ้าภาพุดและการสวดมนต์ภาษามอญ การปฏิบัติที่เคร่งครัดของพระสงฆ์ที่ถือพระวินัยอย่างมั่นคง และประเพณีบอกบุญแบบมอญ

ทางด้านนาฏศิลป์และการแสดงพื้นฐาน ชาวเกาะเกร็ดยังคงรักษาไว้อย่างดีที่สุด การรำมอญ เป็นการแสดงฟ้อนรำในราชสำนักมอญ เป็นนาฏศิลป์ชั้นสูงของคนมอญ การบรรเลงปี่พาทย์มอญ และการเล่นสะบ้า เป็นการเล่นพื้นเมืองที่เก่าแก่ของชาวเกาะเกร็ด เป็นต้น

ลักษณะประชากรในทางเศรษฐกิจดูเหมือนเป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่ แต่ในความเป็นจริง มีการพึ่งพาอาศัยกันในระบบเครือญาติ เช่น แม้ไม่มีเตาเผาเองก็ใช้วิธีการเช่าเตาเผา (โดยดูแลและควบคุมในเรื่องของการเผาเองได้)

ความเชื่อมโยงกับภายนอกชุมชน ในเส้นทางคมนาคมทางน้ำเพียงทางเดียวในการติดต่อกับชุมชนภายนอกเกาะเกร็ด โดยมีท่าเรือสำคัญ คือ ท่าวัดสนามเหนือ ท่าวัดกลางเกร็ด เป็นต้น

อาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด เป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวมอญที่อพยพมา ตั้งถิ่นฐานบนเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และได้เห็นสภาพดินเหนียวบริเวณ เกาะเกร็ดมีคุณภาพเหมาะสมในการทำเครื่องปั้นดินเผามาก จึงได้ยึดอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผาตามที่เคยทำที่เมืองมอญมาก่อน และได้สืบทอดอาชีพเครื่องปั้นดินเผาต่อมาจนถึงปัจจุบัน ลักษณะเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดเป็นประเภทไม่เคลือบเนื้อดิน ทึบแสง มีความพรุนตัวมาก และส่วนใหญ่เป็นสีส้มอ่อนจนถึงสีแดง เผาในอุณหภูมิ 1,000 - 1,200 องศาเซลเซียส ซึ่งเมื่อบรรจุน้ำจะมีความเย็นและหอมเนื้อดินนำดื่ม จุดเด่น ของเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดเป็น

เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น คือ การแกะสลักหรือฉลุสายด้วยมืออย่างวิจิตรบรรจง การปั้นรูปทรงและองค์ประกอบที่แสดงถึงศิลปะของชาวมอญแต่โบราณที่สืบทอดต่อกันมา

การทำวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกชุมชนเกาะเกร็ด หมู่ 7 เป็นชุมชนวิจัย ซึ่งกำลังจะก่อตั้ง กลุ่มเครื่องปั้นดินเผา และเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นที่มีชื่อมาแต่โบราณ

3. เครื่องปั้นดินเผาชุมชนเกาะเกร็ด

เครื่องปั้นดินเผาชุมชนเกาะเกร็ด มีชื่อเสียงมากในด้านความงาม ของรูปทรง การตกแต่งลวดลาย และความทนทาน เป็นที่รู้จักตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับของทางราชการ จึงได้นำรูปเครื่องปั้นดินเผาบ้านเกาะเกร็ดมาเป็นรูปตรา ของจังหวัดนนทบุรี เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดเป็นฝีมือของคนมอญ ที่สืบเชื้อสายมาจากคนมอญที่อพยพมาจากเมืองมอญ ที่มีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผามาก่อน เมื่อมาตั้งถิ่นฐานที่ปากเกร็ด เห็นสภาพดินเหนียวบริเวณเกาะเกร็ดเหมาะสมในการทำเครื่องปั้นดินเผา มากจึงได้ยึดอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

3.1 ประเภทของเครื่องปั้นดินเผาชาวมอญเกาะเกร็ด แบ่งออกเป็นสองประเภท

3.1.1 ประเภทแรก คือ เครื่องใช้ประจำวัน เช่น โถง อ่าง ครก กระจุก โถงพลุ กระจุกใส่น้ำตาล เป็นต้น ซึ่งปั้นให้มีรูปทรง ความงาม หรือคุณลักษณะอื่นๆ ที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ที่จะใช้เครื่องปั้นเหล่านั้น ไม่เน้นลวดลาย หรือ ความประณีต เพียงแต่ให้เรียบร้อย ผิวขัดมัน ถ้าจะทำลวดลายก็เป็นลายง่าย ๆ เครื่องปั้นดินเผาประเภทนี้มีตั้งแต่ขนาดใหญ่จนถึงขนาดเล็ก ช่างปั้นบ้านเกาะเกร็ดสามารถปั้นโถงดินเผา ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

3.1.2 ประเภทที่สอง คือ เครื่องปั้นดินเผาประเภทสวยงาม ซึ่งมีขนาดเล็กกว่าประเภทแรก แต่มีรูปทรงลวดลายตกแต่งให้สวยงามประณีตเป็นพิเศษ เช่น โถงใส่น้ำ มีหลายรูปแบบ นอกจากนี้เป็นเครื่องปั้นขนาดเล็กที่มีลวดลายงดงามอื่นๆ เครื่องปั้นดินเผาชนิดนี้เป็นชนิดที่ไม่ได้ทำเพื่อการค้า แต่ทำด้วยใจรัก เพื่อให้แก่ผู้ที่ตนเคารพนับถือ จึงมีความสวยงามเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะปั้นรูปทรงและลวดลายที่ตกแต่ง เพราะช่างปั้นทำด้วยความตั้งใจเป็นพิเศษ เพื่อให้ได้ผลงานที่ยอดเยี่ยมจริงๆ

เครื่องปั้นดินเผาทั้งสองประเภทนี้ เป็นเครื่องปั้นดินเผาประเภทไม่เคลือบ ทึบแสง มีความพรุนตัวมาก เผาในอุณหภูมิประมาณ 800 - 1,000 องศาเซลเซียส เมื่อบรรจุน้ำ น้ำจะมีความเย็นและหอมเนื้อดินนำดื่ม

3.1.3 วัสดุที่ใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาของเกาะเกร็ด ที่สำคัญมี 3 ชนิด คือ

1) ชนิดแรก คือ ดินเหนียว ซึ่งต้องเป็นดินเหนียวที่ไม่มีวัชพืชหรือกรวดทรายปน ดินบนเกาะเกร็ดเป็นดิน ที่เหมาะสมในการทำเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด ลักษณะดินเหนียวที่ดี เนื้อดินจะจับกัน เป็นก้อนแน่น ไม่ร่วนซุย สีไม่ดำเกินไป มีสีนวลหรือปนเหลือง

2) ชนิดที่สอง คือ ทราบ เพื่อใช้ผสมดินเพิ่มความแข็งแรงของเครื่องปั้นดินเผา และใช้รองพื้นไม่ให้ดินเกาะติดกระดานรองปั้น หรือรองพื้นในขณะเหยียบดินบนพื้นของโรงปั้น ทราบที่ดีต้องเป็นทราบที่ละเอียด

3) ชนิดที่สาม คือ ฟิน สำหรับใช้เผาเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งแต่เดิมใช้ฟินไม้เบญจพรรณ เมื่อต้องการให้ไฟแรงก็จะใช้ไม้ตาตุ่ม ปัจจุบัน ใช้เศษไม้จากโรงเลื่อย และทางมะพร้าวแห้ง สำหรับเร่งให้ไฟแรงแทนไม้ตาตุ่ม

3.1.4 อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด ทำเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด ช่างปั้นจะใช้เครื่องมือที่สำคัญๆ คือ

1) แปน เป็นอุปกรณ์สำหรับขึ้นรูปภาชนะดินเผา ซึ่งทำมาจากท่อนไม้ขนาดใหญ่ แต่งเป็นรูปครึ่งวงกลม รูปร่างคล้ายลูกข้าง ด้านบนดัดแบนราบ มีไม้กลมแบนอยู่ด้านบน เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 50 - 60 เซนติเมตร ภายในด้านล่างคว้านเป็นรูปกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 เซนติเมตร ลึกประมาณ 30 - 40 เซนติเมตร การตั้งแป้น ต้องขุดดินเป็นหลุมให้มีขนาดใหญ่กว่าตัวแป้นเล็กน้อย ตรงกลางหลุมมีหลักไม้ ซึ่งทำมาจากไม้เนื้อแข็งปักลงในดินให้มั่นคงและ ตั้งตรงที่สุด เมื่อนำแป้นมาสวมแล้วหมุนได้คล่องตัว ไม่สั่นคลอน ส่วนที่โผล่จากพื้นหลุม ควรมีความสูงกว่าความลึกของรูปกลมในแป้น ประมาณ 10 เซนติเมตร แป้นจะลอยตัวสูงกว่าระดับ พื้นดินประมาณ 7 - 10 เซนติเมตร การฝังแป้นอยู่ในหลุมดินจะช่วยทำให้แป้นอยู่ในลักษณะ ที่มั่นคงยิ่งขึ้น สะดวกเวลาปั้นและหมุนแป้น เพราะแป้นอยู่ในระดับพอเหมาะกับการทำงาน ส่วนบนของแป้น เป็นไม้กลมแบน เหนือไม้กลมแบนจะมีแท่งดินกลมทรงกระบอก สูงประมาณ 10 - 15 เซนติเมตร วางอยู่กึ่งกลางของแผ่นไม้ติดแน่น ส่วนบนของแท่งดินบางที่จะมีไม้กลมแบนวางอยู่ด้วย เวลาปั้นจะปั่นบนแท่งดินทรงกระบอกนี้

2) กระดานรองปั้น เป็นแผ่นไม้รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 40 x 40 เซนติเมตร ช่างปั้นจะนำกระดานรองปั้นไปวางบนแท่งดิน บนแป้น และปั่นบนกระดานรองนี้เพื่อสะดวกในการหมุน เวลายกเครื่องปั้นออกจากแป้น ซึ่งใช้สำหรับการปั้นภาชนะขนาดใหญ่ เพราะถ้าเป็นการปั้นเครื่องปั้นขนาดเล็ก จะปั่นบนแป้นไม่ใช้กระดานรอง

3) ผ้า เป็นผ้าดิบ มีขนาดใหญ่กว่าผ้าเช็ดหน้าเล็กน้อย มาพับทบกันเป็นรูปผืนเล็กยาว มีส่วนกว้างประมาณ 7 เซนติเมตร เวลาปั้นต้องจุ่มน้ำให้ผ้าเปียกอยู่เสมอ ซึ่งเวลาปั้นช่างปั้น จะใช้ผ้านี้จับดิน จะทำให้ผิวของเครื่องปั้นเรียบร้อย ไม่เป็นคลื่น ไม่เป็นรอยมือ การจับดินขึ้นรูปสะดวกเพราะผ้าลื่น ลดการเสียดสีของดินและมือได้ดี ทำให้ปั้นได้รวดเร็วขึ้นด้วย

4) อ่างน้ำ ขณะปั้นจะต้องมีอ่างน้ำขนาดเล็ก 1 ใบ อยู่ด้านขวามือของช่างปั้น สำหรับให้ช่างปั้นใช้ผ้าจุ่มน้ำให้เปียกอยู่ตลอดเวลาที่ปั้น และใช้ล้างมือเมื่อดินติดมือมากขึ้น

5) ไม้วง ทำด้วยไม้ไผ่แบนชนิดเป็นวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 เซนติเมตร ใช้สำหรับขูดผิวเครื่องปั้นภายนอกขณะปั้น

6) หอยกาบ เป็นฝาหอยกาบน้ำจืดขนาดใหญ่ประมาณฝ่ามือ เป็นหอยสองฝา ใช้ตกแต่งผนังภายในให้เรียบร้อย

การใช้ไม้วงและหอยกาบนี้ ช่างปั้นจะใช้พร้อมกันเพื่อแต่งทั้งภายนอกและภายในของเครื่องปั้น มือซ้ายจับไม้วง มือขวาจับหอยกาบ ขณะหมุนแป้น ช่างปั้นจะใช้เครื่องมือทั้งสองแต่งเครื่องปั้น โดยวางน้ำหนักมือทั้งสองข้างให้เท่ากัน พร้อมขูดดินแต่งผนังเครื่องปั้นประคอง น้ำหนักมือให้พอดี ไม่ให้ผนังโป่งออกหรือยุบเข้าจนเสียทรง

7) ไม้ปลายแหลม เป็นไม้กลม ยาวประมาณ 80 เซนติเมตร ปลายเรียวแหลม ใช้แต่ง ส่วนล่างของเครื่องปั้น แหงดินส่วนเกินรอบนอกของกันเครื่องปั้นให้กลมเรียบ และแต่งผนังด้านล่างของเครื่องปั้นให้เรียบร้อยยิ่งขึ้น

8) ลวดหรือเชือกตัดดิน เป็นเส้นลวดหรือเส้นด้ายขนาดเล็ก ประมาณ 30 เซนติเมตร ใช้สำหรับตัดเครื่องปั้นขนาดไม่ใหญ่ ที่ไม่ต้องใช้กระดานรองขณะปั้นออกจากตัวแป้น

9) กระดานรองดินที่ใช้ปั้น เป็นแผ่นกระดานขนาดใหญ่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางอยู่ด้านขวามือของช่างปั้น เมื่อเตรียมดินเสร็จพร้อมที่จะใช้ปั้นได้ ดินเหล่านั้นจะนำมาวางไว้บนกระดานรองดินนี้

10) เหล็กหรือไม้ขูด ถ้าเป็นเหล็กนิยมใช้เหล็กลานนาฬิกาที่เสียแล้ว ถ้าเป็นไม้จะใช้ เปลือกไม้ไผ่ เหลาให้แบนยาวประมาณ 20 เซนติเมตร เสียมสองด้านให้แบนเรียบ คล้ายมีดด้านคมใช้สำหรับขูดส่วนเกินของเครื่องปั้นให้เรียบร้อย

11) กะลา เป็นกะลามะพร้าวขนาดใหญ่ แต่มีความหนาตัดแต่งขอบให้เรียบเป็นมัน ใช้สำหรับขัดแต่งและเกลาผิวของเครื่องปั้นขนาดใหญ่ เช่น โถง ให้ผิวมันเรียบ

12) หินขัด หรือลูกสะบ้า ใช้สำหรับขัดแต่งขั้นสุดท้าย ให้เครื่องปั้นมีผิวมันเป็นเงางาม และเรียบเสมอกัน หินที่ใช้ต้องใช้หินก้อนกลมเกลี้ยง ผิวเรียบเป็นมัน ส่วนใหญ่เป็นก้อนหินที่มีอยู่ตามชายฝั่งทะเลหรือแม่น้ำต่าง ๆ ส่วนลูกสะบ้า เป็นผลของลูกสะบ้า ซึ่งมีผิวมัน แข็งและมีน้ำหนักเบาเหมาะมือ สำหรับใช้ขัดแต่งผิวเครื่องปั้นได้ดีมาก เครื่องปั้นขนาดเล็กต้องใช้หินขัดหรือ ลูกสะบ้าจะสะดวกและผิวมันงามดีมาก

13) ที่ตีดิน ทำด้วยดินเผารูปก้นกลม ด้านล่างแบน ด้านบนมีที่จับ ใช้ตีดินในส่วนที่เป็นกันภายในของเครื่องปั้นให้แน่นและเรียบ รูปร่างของที่ตีดินนี้คล้ายลูกตุ้มด้านล่างแบน

14) ไม้สลัก ทำด้วยไม้ไผ่ ใช้สำหรับสลักลายเครื่องปั้น

15) มีดตัดดิน เป็นมีดปลายแหลมขนาดเล็ก สำหรับฉลุลายเครื่องปั้นหรือตัดดิน เพื่อให้ ลวดลายเครื่องปั้นเด่นชัดสวยงามยิ่งขึ้น

16) เครื่องทำลวดลาย ตัวแบบจะทำด้วยไม้หนาทองเหลืองป้า ซึ่งเป็นไม้ที่มีคุณสมบัติพิเศษ ใช้แกะเป็นแบบลวดลายได้ดี และนำมาคลายต่างๆตามตำแหน่งที่ต้องการบนเครื่องปั้น เพิ่มความสวยงามให้แก่เครื่องปั้นได้เป็นอย่างดี

3.1.5 โรงปั้นเครื่องปั้นดินเผา

โรงปั้นเครื่องปั้นของบ้านเกาะเกร็ดนี้เป็นโรงปั้นที่มีขนาดใหญ่ เป็นอาคารหลังคา สูงแหลม ความสูงประมาณ 20 เมตร ยาวประมาณ 60 - 80 เมตร ชายคาเกือบจรดพื้นดิน ด้านหน้า - หลัง ปิดทึบ มีประตูเข้าออกด้านหน้า เพื่อป้องกันมิให้ลมโกรกภายใน อากาศภายในไม่ร้อนและไม่มืดแรง เหมาะแก่การปั้นที่ยังไม่ได้เผา ป้องกันการแตกร้าวได้เป็นอย่างดี

3.1.6 เตาเผาเครื่องปั้น

เตาเผาเครื่องปั้นบ้านเกาะเกร็ด มีขนาดใหญ่มากและการก่อตัวเตาอาศัยความรู้ความชำนาญของคนโบราณเป็นอย่างมาก ขนาดของเตาปั้นใหญ่กว่าเตาเผาแห่งอื่นๆ ในประเทศ หรือจะกล่าวได้ว่าเป็นเตาที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทยอยู่ที่บ้านเกาะเกร็ดนี้

เตาขนาดใหญ่ที่มีความยาวประมาณ 40 เมตร ส่วนกว้างสุดประมาณ 10 เมตร ส่วนสูงสุดประมาณ 15 เมตร มีหลังคาขนาดใหญ่สร้างครอบเตาไว้

ลักษณะเตาเผาบ้านเกาะเกร็ดนี้ มีรูปป้อมยาวเรียกว่าเตาแบบปะทุ ระบบความร้อนแบบความร้อนขึ้น ความร้อนจะเริ่มจากด้านหน้าเตาพุ่งขึ้นสู่ตัวภายในเตาแล้วทะลุออกทางปล่องท้ายเตา

3.1.7 การเตรียมดิน

ดินเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการทำเครื่องปั้นดินเผา นอกจากจะต้องเลือกหาดินที่เหมาะสมกับการทำเครื่องปั้นดินเผาแล้ว ยังจะต้องมีการเตรียมดินที่ดีและถูกต้องอีกด้วย เครื่องปั้นที่ได้ จึงจะมีคุณภาพดีตามที่ต้องการ การเตรียมดินที่ดีที่สุดจึงเป็นวิธีการที่สำคัญในการทำเครื่องปั้นดินเผา การเตรียมดินทำเครื่องปั้นดินเผาของบ้านเกาะเกร็ด มีดังนี้

1) การหมักดิน เมื่อขุดดินจากพื้นดินแล้ว จะกองตากแดดตากฝนไว้ระยะหนึ่ง (ยิ่งนานยิ่งดี) หรือจะใช้วิธีรดน้ำให้ดินชุ่มอยู่ตลอดเวลาก็ได้ จากนั้นจึงนำดินไปทำให้ละเอียดและเหนียวด้วยการย่ำดิน

2) การย่ำดิน นำดินที่ได้ผ่านการขุดและหมักไว้แล้วนั้น มาวางแผ่ในพื้นที่ของโรงปั้น ใช้ทรายโรยรองพื้นก่อน กันไม่ให้ดินติดกับพื้นโรง ดินจะวางบนพื้นโรงเป็นกองขนาดใหญ่สูงประมาณ 50 - 60 เซนติเมตร แผ่ให้มีระดับเสมอกันตามพื้นของโรงปั้น

การย่ำดิน ใช้ควายเดินย่ำไปมาบนกองดิน ขณะควายย่ำบนดินนั้นต้องคอยเอาน้ำรดดินเสมอ เพื่อให้ดินนิ่มตัวและผสมผสานกันได้ง่าย และช่วยให้ควายเดินได้สบายด้วย ไม่มีดินติด ที่ขาควาย ควายจะไม่เหนียวมาก และก้าวขาได้สะดวก

3) เมื่อควายย่ำดินจนดินมีความเหนียวดีแล้ว จะรวมดินปั้นเข้าเป็นก้อนดินใหญ่ อยู่ใน มุมใดมุมหนึ่งของโรงปั้น ใช้ใบตองแห้งคลุมไว้ คอยพรมน้ำเสมอเพื่อไม่ให้ดินแห้ง

4) เมื่อต้องการใช้ดิน ใช้น้ำพรมกวดดินมุมใดที่ต้องการปั้นให้เปียก แล้วใช้พลั่วไม้แซะแผ่นดินเป็นแผ่นๆ มอญเรียกว่า "เซต้าย" มากองรวมอยู่ที่พื้น พรมน้ำให้ชุ่ม แล้วเหยียบดินนั้นให้จับตัวเป็นก้อนแน่นอยู่กับพื้นนั้น

5) การเหยียบดิน เพื่อให้ดินมีความเหนียวมากยิ่งขึ้น ต้องนำดินที่ผ่านการเหยียบใน ขั้นตอนก่อนนี้มาเหยียบทำเป็นก้อนเล็กๆ ใหม่ นำดินที่ผ่านการเหยียบครั้งแรกนั้นมากอง ทีละน้อย ใช้เท้าเหยียบให้ดินนั้นละเอียดเข้ากันและเหนียวยิ่งขึ้น ค่อยๆ เพิ่มดินให้มากขึ้น ทีละน้อย จนดินเข้ากันได้ดี และกลับดินนั้นเหยียบกลับไปกลับมาอีก 2 - 3 ครั้ง เมื่อใช้งาน ได้แล้วก็เหยียบเป็นกองกลมแบน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณ 2 เมตร และสูงประมาณ 50 เซนติเมตรการเหยียบดินเช่นนี้ เป็นการแสดงความสามารถของผู้เหยียบดิน นอกจากสามารถเหยียบให้ได้ดินที่มีความเหนียวดีแล้ว ยังจะต้องให้ได้ก้อนดินรูปวงกลมสวย และใช้เท้าเหยียบให้เป็นเหมือนรูปดอกไม้ คนเก่งๆ จะทำก้อนดินได้เหมือนรูปดอกไม้กลมขนาดใหญ่ได้ โดยใช้เท้าเหยียบเป็นรูปเช่นนั้นได้

4. การปั้น

การปั้นเครื่องปั้นบ้านเกาะเกร็ด ขึ้นรูปโดยใช้แป้นหมุน และใช้ดินขดขึ้นรูปเป็นผนังของเครื่องปั้นก่อนในขั้นแรก จากนั้นช่างปั้นจึงจับผ้าปั้นให้เป็นรูปเครื่องปั้นตามที่ต้องการต่อไป

4.1 การปั้นเครื่องปั้นขนาดใหญ่ โดยเฉพาะโถ่งจะต้องปั้นสองท่อนต่อกัน ในขั้นแรกจะปั้นท่อนล่างก่อน แล้วปล่อยให้แห้งหมาด มีความแข็งพอที่จะรับน้ำหนักของท่อนบนได้ จึงปั้นต่อ ท่อนบนต่อไป

การปั้นต้องใช้คนสองคน คนแรก คือ ช่างปั้น มอญเรียกว่า "อาจารย์" ส่วนคนที่สอง คือ คนหมุนแป้นและเครื่องเตรียมดิน เรียกว่า "ลูกศิษย์"

ลูกศิษย์จะต้องทำดินเป็นขดยาวเพื่อใช้ปั้น ขดดินนี้มอญเรียกว่า "กลอน" ลูกศิษย์จะต้องตีกลอนเตรียมทำขดดินนี้ไว้ให้พร้อม โดยแบ่งดินออกจากกองดินที่เหยียบไว้ แบ่งดินเป็นสองส่วน ขนาดพอถือได้ในกำมือ แล้ววมดินนั้นให้เข้ากัน 2 - 3 ครั้ง จะทำให้ดินเหนียวยิ่งขึ้น จากนั้นมาเหยียบเป็นแท่งยาวแล้วใช้มือคลึง ยื่นปล่อยให้ส่วนปลายของขดดินค่อยๆ เลื่อนลงจากมือ ต้องใช้กำลังแขนทั้งสองมากเพื่อคลึงดิน จนเป็นขดดินยาวตามต้องการ แท่งดินนี้จะมีขนาดใหญ่กว่าแขนเล็กน้อย ความยาวประมาณ 50 - 80 เซนติเมตร แล้วแต่ขนาดของเครื่องปั้นที่จะปั้น บางคนสามารถคลึงกลอนนี้ยาวถึง 100 เซนติเมตร

4.2 การปั้นเครื่องปั้นที่มีส่วนกันกว้าง เช่น โถ่ง อ่าง ลูกศิษย์ต้องเตรียมดินอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่า "ลูกตาล" มีลักษณะกลมคล้ายลูกตาล ขนาดของลูกตาลก็ขึ้นกับขนาดของภาชนะที่จะปั้นเช่นกัน

ลูกศิษย์จะเตรียมลูกตาลและกลอนไว้บนกระดานรองดินที่อยู่ด้านขวามือของอาจารย์ ไม้พร้อม เตรียมใส่ในอ่าง ทรายละเอียดต้องมีพร้อมอยู่ทางด้านขวามืออาจารย์เช่นกัน พร้อมทั้งกระดานรองนั้นก็เตรียมพร้อม

อุปกรณ์การปั้นอื่นๆ อาจารย์จะจัดเตรียมมาวางไว้ด้านขวามือของตนเองที่นั่งของอาจารย์ปั้นจะต้องปรับให้สูงขึ้นตามระดับความสูงของเครื่องปั้นที่จะปั้น โดยปกติแล้วถ้าปั้นของขนาดใหญ่ไม่ใหญ่ ที่นั่งจะอยู่ในระดับเหนือแป้นเล็กน้อยหรือประมาณ 15 เซนติเมตร จากพื้นดิน ถ้าปั้นของที่มีความสูง, ใหญ่ อาจารย์ปั้นอาจจะต้องยืนปั้นถึงจะปั้นได้ถนัด ส่วนลูกศิษย์ผู้หมุนแป้นจะนั่งลงกับพื้นดินตรงข้ามอาจารย์ และใช้มือสาวแป้นให้หมุนไปเรื่อยๆ

วิธีหมุนแป้น มี 2 วิธี ถ้าปั้นของขนาดใหญ่ เช่น โถ่ง อ่าง ลูกศิษย์ต้องนั่งปั้นกับพื้น ใช้มือสาวแป้นให้หมุน เรียกวิธีนี้ว่า "ชักแป้น" เนื่องจากการปั้นของขนาดใหญ่ ใช้ความเร็วของแป้น ไม่มาก วิธีนี้จึงเหมาะกับการปั้นของใหญ่

ถ้าปั้นของขนาดเล็ก ลูกศิษย์จะยืนใช้เท้าขวาตีแป้นให้หมุน ยืนเท้าซ้ายเท้าเดียว วิธีนี้เรียกว่า "ตีแป้น" วิธีนี้แป้นจะหมุนเร็ว และเร่งความเร็วได้ เหมาะสำหรับปั้นของขนาดเล็ก

เครื่องปั้นที่ปั้นเสร็จแล้ว ถ้าเป็นของขนาดใหญ่หรือของที่ต้องมีการตกแต่ง ลวดลาย จะไม่นำออกตากแดด แต่จะเก็บไว้ในโรงปั้น เพื่อตกแต่งลวดลายและปล่อยให้แห้งไปเองช้าๆ แต่ถ้าเป็นเครื่องปั้นขนาดเล็ก เช่น ครก อ่าง นำไปตากแดดไว้ แต่พอหมาดดีต้องนำไปผึ่งในโรงปั้น

5. การตกแต่งลวดลายหลังการปั้น

เมื่อเครื่องปั้นหมาดดีแล้ว ต้องแต่งผิวภายนอกให้เรียบร้อย ใช้กะลาหรือหินขัด, ลูกสะบ้าขัดก็ได้ ส่วนกันของเครื่องปั้นต้องชุบแต่งให้เรียบร้อยด้วยเช่นกัน

5.1 การสลักลวดลาย ถ้าเครื่องปั้นนั้นเป็นประเภทที่ต้องตกแต่งเป็นพิเศษ ช่างปั้นจะต้องสลักลวดลายต่างๆ อย่างวิจิตรบรรจงตามความสามารถของช่าง ซึ่งมีวิธีการตกแต่งได้แก่ การสลักด้วยไม้สลัก การฉลุและตัดดินด้วยมีดปลายแหลม การทำลวดลายด้วยไม้หนามทองหลางป่า การกดลวดลายลงในเนื้อดิน

5.2 ลายที่แต่งเครื่องปั้นจึงมี 3 ประเภท ตามลักษณะของวิธีการแต่งลาย คือลายที่เกิดจากการขีดหรือสลัก ลายที่เกิดจากการตัดดินหรือฉลุโปร่ง ลายที่เกิดจากการกดให้เนื้อดินนูนหรือต่ำลงตามแบบของลาย

5.3 ลวดลายที่ตกแต่งบนเครื่องปั้น เป็นลายแบบมอญ เช่น ลายกาบบัว ลายเครือเถา ลายดอกไม้ต่างๆ ลายสร้อยคอ ลายใบไม้ ลายเทพพนม ลายรูปสัตว์ ลายพวงมาลัย ลายฉลุโปร่ง ลายพวงดอกไม้

5.4 เครื่องปั้นประเภทสวยงาม นี้ส่วนใหญ่เป็นโอ่งน้ำ แต่มีรูปทรง ลวดลาย การตกแต่งแตกต่างกันหลายแบบรูปทรงที่นิยมทำกันคือ ทรงหม้อน้ำลวดลายวิจิตร (ก้นกลมคอสูง) ทรงก้นกลมคอสั้น ทรงโอ่งสลักเอวใหญ่ ทรงโอ่งสลักเอวคอด ทรงโอ่งสลักทรงสูงเอวคอด ทรงขวดโหล ทรงฟักทองคอสั้น ทรงฟักทองคอสูง ทรงมะยม ทรงกระบอก ทรงกระบอกปากผาย ทรงตลกอื่นๆ ทรงกลมมีรูปตัวสัตว์ (ไก่, นก)

โอ่งน้ำที่ทำลวดลายวิจิตรของบ้านเกาะเกร็ดนี้ นับว่าเป็นเลิศในการออกแบบ ที่มีความงามทั้งรูปทรงและการตกแต่งลวดลาย ในกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาประเภทดินแดงไม่เคลือบนี้ เครื่องปั้นบ้านเกาะเกร็ดมีความงามเหนือกว่าเครื่องปั้นประเภทเดียวกันนี้ในทุกแห่ง

6. ลักษณะพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาบ้านเกาะเกร็ด

ที่สำคัญๆ มีดังนี้ คือ

6.1 การตกแต่งลวดลายที่นิยมทำเป็นลายฉลุโปร่งที่ขารอง นอกจากจะเพิ่มความสวยงามให้แก่เครื่องปั้นแล้ว ยังนับว่าเป็นความฉลาดของช่างปั้นโบราณ เพราะประโยชน์ของขารองเช่นนี้มีมาก ช่วยทำให้มีการระบายอากาศได้โอ่งน้ำ ทำให้น้ำเย็น และไม่ให้เกิดความชื้นที่พื้นเมื่อวางบนพื้นบ้านที่เป็นพื้นไม้ ป้องกันมิให้พื้นบ้านผุได้เป็นอย่างดี เพิ่มความเย็นให้น้ำในโอ่งนั้นเป็นอย่างดีด้วย

6.2 นิยมทำขารองโอ่งน้ำ ขารองนี้ทำด้วยดินเผาเช่นเดียวกัน สลักลายงดงามเป็นส่วนประกอบของตัวโอ่งน้ำนั้น ดังนั้น โอ่งน้ำบ้านเกาะเกร็ดนี้จึงนิยมทำเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตัวโอ่ง ส่วนที่เป็นฝา และส่วนที่เป็นขารอง

6.3 ลักษณะของฝาโอ่ง นอกจากจะทำลวดลายสวยงามเช่นเดียวกันแล้ว ฝาโอ่งนิยมทำทรงยอดแหลมสูง

6.4 ลักษณะเด่นในการทำขอบของเครื่องปั้น จะมีการทำเป็นเส้นลวดบนขอบอีกชั้นหนึ่ง และตามส่วนต่างๆ ของเครื่องปั้นบางแห่ง เช่น ตามขอบล่าง ตามโหล จะมีการทำเป็นเส้นลวด เพื่อความสวยงามด้วย แม้จะเป็นเครื่องปั้นธรรมดา เช่น อ่าง ครก ก็ทำเช่นนี้ด้วย ซึ่งทำให้ขอบเครื่องปั้นดูสวยงามเป็นพิเศษ กว่าเครื่องปั้นแหล่งอื่นๆ ในประเทศไทยทั้งหมด ยิ่งถ้าเป็นเครื่องปั้นประเภทสวยงามแล้ว จะมีการทำลวดลายที่ขอบนี้สวยงามยิ่งขึ้น

การสลักลายต้องทำหลังจากได้เก็บเครื่องปั้นที่เก็บไว้หลังจากปั้นเสร็จแล้ว ระยะเวลาหนึ่ง เนื้อดินไม่นิ่มหรือแข็งเกินไป เมื่อสลักลายตรงๆ แล้ว ต้องเก็บไว้ในที่ร่มไม่มีลมผ่าน ใช้ใบตองแห้ง คลุมไว้อีกระยะเวลาหนึ่งจนเครื่องปั้นแห้ง จึงขัดผิวให้เป็นมันเรียบร้อย และเก็บความเรียบร้อยอื่นๆ อีกครั้ง จึงเก็บต่อไปจนแห้งสนิทดี พร้อมทั้งจะนำไปเข้าเตาเผาได้

7. การเผาเครื่องปั้น

ก่อนจะถึงวันเข้าเตา จะต้องตรวจดูความเรียบร้อยของเตาอีกครั้ง ถ้ามีรูหรือช่องว่างระหว่างแผ่นอิฐจะต้องใช้ดินเหนียวผสมทราย ยาให้หมด เพื่อป้องกันมิให้ความร้อนผ่านออกไปได้ เป็นการสูญเสียเชื้อเพลิง

การนำเครื่องปั้นเข้าเตานี้จะกล่าวเฉพาะเตาเผาขนาดใหญ่ และเผาเครื่องปั้นขนาดใหญ่เป็นหลัก ซึ่งต้องใช้คนจำนวนมากและใช้ความชำนาญมากด้วยเช่นกัน เรียกกันทั่วไปว่า เข้าเตา สำหรับการนำเครื่องปั้นเข้าเตาเผา

จำนวนที่ต้องใช้ในการเข้าเตานี้ไม่น้อยกว่า 20 คน ถ้าเตากับโรงปั้นอยู่ห่างกันมาก ยิ่งต้องใช้คนมากขึ้น

7.1 ผู้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ในวันเข้าเตานี้ถูกกำหนดตัวไว้อย่างมีระบบ ดังนี้ คือ

หัวหน้าใหญ่ มอญเรียกว่า "อาจาเสียง" หรือ เป็นอาจารย์ใหญ่ เป็นผู้ควบคุมการจัดวางเครื่องปั้นภายในเตาให้ถูกต้อง จะคอยสั่งการอยู่ภายในเตา ทุกคนต้องคอยฟังคำสั่งและช่วยเหลือ ร่วมกันทำงานตามที่หัวหน้าใหญ่นี้สั่ง

หัวหน้ารอง มอญเรียกว่า "เสียงจ่าง" มีจำนวน 2 คน มีหน้าที่จัดเรียงโ่งงใหญ่ ซึ่งต้องวางอยู่บนพื้นของเรา โ่งงขนาดใหญ่นี้จะวางเรียงเป็นแถวหน้ากระดานตามขวางของเตา

เครื่องปั้นที่จะนำเข้าเตาเผา จะต้องผ่านการตรวจความสมบูรณ์ก่อนอย่างถี่ถ้วน ยิ่งถ้าเป็นโ่งง อ่าง ขนาดใหญ่แล้ว จะต้องตรวจเป็นพิเศษ ถึงกับต้องใช้เทียนส่องดูภายในว่ามีรอยร้าวหรือไม่ ถ้าพบต้องคัดออก ถ้าน้ำของซำรุดไม่สมบูรณ์ไปเผาเป็นการเสียประโยชน์ และถ้าเป็นเครื่องปั้นขนาดใหญ่ เช่น โ่งง อ่าง ขนาดใหญ่ นอกจากจะเสียประโยชน์สิ้นเปลืองเชื้อเพลิง ดังกล่าวแล้ว ยังจะเป็นอันตรายอีกด้วย ทั้งนี้เพราะโ่งงใหญ่ๆ ต้องวางอยู่ด้านล่าง ต้องรับน้ำหนักเครื่องปั้นอื่นๆ อีกมาก รวมทั้งอ่างขนาดใหญ่ จะวางอยู่ด้านบนเหนือโ่งง และมีเครื่องปั้นเล็กๆ วางซ้อนด้านบนอีก ถ้าเครื่องปั้นมีหน้าที่รองรับเครื่องปั้นอื่นๆ ปั้นซำรุด ขณะเผาอาจจะเกิด แตกร้าวมากยิ่งขึ้น หรือเกิดแตกออกจากกัน ก็จะทำให้ของที่ซ้อนไว้ด้านบนพังทลายลงมาจน ได้รับความเสียหายมากได้ จึงต้องระมัดระวังตรวจความสมบูรณ์ของเครื่องปั้นนี้มาก

การลำดับเครื่องปั้นภายในเตา ชั้นล่างสุดจะเป็นโ่งงขนาดใหญ่เรียงแถวหน้ากระดานขวางกับตัวเตา ใบบล่างสุดตั้งหงายเอาปากโ่งงขึ้น จากนั้นใช้โ่งงขนาดใหญ่ขนาดเดียวกันซ้อนในลักษณะคว่ำเอียง วางบนปากของโ่งงใบบล่างให้ปากชนกัน วางเอียงเป็นแถวเรียงหน้ากระดานขวางกับตัวเตา เอียงไปทางซ้ายหรือขวาก็ได้ จะซ้อนกันเช่นนี้อีก 1 ชั้น (เฉพาะตรงส่วนที่สูงสุดของเตา) ตรงส่วนสูงสุดจึงวางโ่งงซ้อนกันได้ถึง 3 ใบ และลดลงตามความลาดของตัวเตา ตรงกลาง และหน้าเตา ซึ่งเป็นส่วนที่มีความสูงมากจะซ้อนกันได้ถึง 3 ชั้น

เครื่องปั้นที่มีขนาดรองหรือขนาดเล็ก จะถูกจัดวางตามชอกมุม และด้านบนซ้อนขึ้นไปจนถึงหลังเตา หัวหน้าใหญ่ต้องชำนาญในการจัดวางเครื่องปั้นภายในเตา ต้องชำนาญในการ ดูทางไฟที่จะผ่าน

ผู้ช่วยหัวหน้าใหญ่ จำนวน 2 - 3 คน ทำหน้าที่ส่งเครื่องบินให้หัวหน้า และช่วยคอย จัดเรียงเครื่องบินให้เรียบร้อย ตามตำแหน่งต่างๆ ภายในเตา

ทั้งหัวหน้าใหญ่และผู้ช่วยชุดนี้ จะทำงานอยู่ด้านบน เหนือชั้นของโถงใหญ่ที่วางระดับ พื้นเตาขึ้นไป ในขณะที่หัวหน้ารอง ทำหน้าที่จัดวางโถงใหญ่ในระดับพื้นเตาขึ้นมา

คนหาบโถงใหญ่ มีจำนวน 2 คน ถึง 6 คน แล้วแต่ระยะไกลหรือใกล้ระหว่างโรงปั้นและเตา มีหน้าที่หาบโถงใหญ่และโถงกลางจากโรงปั้นไปเตาเผา ชุดละ 2 คน ใช้ไม้หาบโถง ขนาดใหญ่ หาบโถงที่ใส่สาแทรก ครั้งละ 2 ใบ ถ้าระยะทางไกลจะต้องใช้คนหาบโถงนี้ 2 - 3 ชุด

คนส่งเครื่องบินให้หัวหน้าใหญ่ หรือผู้ช่วยหัวหน้าใหญ่ จำนวน 2 - 3 คน มีหน้าที่ช่วยส่งเครื่องบินต่างๆ ให้หัวหน้าใหญ่หรือผู้ช่วย หรือนำของไปวางในตำแหน่งต่างๆ ที่หัวหน้าใหญ่สั่ง

คนหาบเครื่องบินอื่นๆ มีหน้าที่หาบหรือขนเครื่องบินอื่นๆ ไปที่เตา เช่น โถงเล็ก ครก อ่าง กระปุก เป็นต้น ซึ่งต้องใช้คนอีกประมาณ 7 - 8 คน

เนื่องจากเป็นเตาขนาดใหญ่ และมีเครื่องบินขนาดใหญ่จนถึงขนาดเล็กๆ มีจำนวนมาก จึงต้องใช้คนมากด้วย การเข้าเตานี้จะลงมือทำงานแต่เช้า ประมาณ 7.30 น. เสร็จประมาณ 15.00 - 16.00 น.

การเผาจะเริ่มใส่ไฟอ่อนๆ ที่ช่องล่าง ช่องบนจะปิดไว้ก่อน ระยะเวลาถือว่าเป็นการค่อยๆ ปรับความร้อยภายในเตาให้ค่อยๆ สูงขึ้น จะเร่งไฟทันทีไม่ได้ ของภายในเตาจะแตกหมด ระยะเวลาแรกนี้จะใช้เวลาเผา ประมาณ 8 - 9 วัน จากไฟอ่อนๆ และค่อยๆ เพิ่มความร้อนขึ้นเรื่อยๆ คนมอญจะเรียกระยะเวลาเผาช่วงนี้แต่ละวันว่า "อะคา" ซึ่งแปลว่า ขอบ 1 วัน เท่ากับ 1 ขอบ เมาเช่นนี้ไปจนถึง 8 - 9 ขอบ จึงเร่งไฟสูงขึ้นได้ เหตุที่เรียกว่าขอบนี้ เทียบได้กับเรียกเด็กๆ เพราะเป็นช่วงที่ใช้ไฟอ่อนๆ พอหนักจากนี้ไปแล้วเริ่มขึ้นไฟแรงขึ้นๆ จนถึงจุดที่ต้องการ

ความร้อนที่ใช้ในการเผาเครื่องบิน ประมาณ 800 - 1,000 องศาเซลเซียส การสังเกตว่าความร้อนถึงตามที่ต้องการหรือไม่ ดูจากเปลวไฟที่พุ่งออกมาทางท้ายปล่อง เปลวไฟจะแลบ ออกมาสูงจากปล่องประมาณ 50 เซนติเมตร และอีกจุดหนึ่งคือบริเวณท้ายเตาได้ปล่อง จะมีช่องเมื่อไฟแรงจัด จะเปิดช่องนี้เพื่อให้ความร้อนไหลเวียนได้สะดวก

อีกจุดหนึ่งที่สามารถสังเกตได้ คือ ดูเปลวไฟตรงบริเวณหน้าเตา ถ้าเปลวไฟสีเขียวนวล แสดงว่าความร้อนแรงตามต้องการ นอกจากนั้นดูจากเครื่องบินด้านหน้า ต้องมีสีแดงเป็นเงา ตอนท้ายเตาก็สามารถดูความร้อนได้จากสีของอิฐท้ายเตาที่ถูกความร้อนจะมีสีแดงจัดเช่นกัน

เมื่อเผาไปได้ประมาณ 7 - 8 วัน จะต้องเปิดช่องใส่ไฟช่องที่สอง เพราะช่องแรกจะใส่ไฟไม่สะดวกแล้ว เนื่องจากมีแก้วถ่านมาอุด ต้องใช้ช่องที่สองแทนจากหน้าเตาไปสู่ท้าย

เตา ของที่วางจะต้องไม่ปิดทางไฟผ่าน มิฉะนั้น ของที่เผาอาจจะไม่สุก และเสียหายได้ หรือไม่ก็ ต้องใช้เวลาเผาานาน ซึ่งเสียเวลาและเชื้อเพลิงมากขึ้น

ด้านหน้าสุดจะใช้ครกวางเรียงบังไฟอยู่ บริเวณด้านนี้จะอยู่ใกล้เปลวไฟมาก ความร้อน จึงสูงกว่าจุดอื่นๆ ในเตา เครื่องปั้นมักจะเสียหายง่าย เพราะดินเหนียวนี้มีแร่เหล็ก ผสมอยู่มาก เมื่อถูกเผาในอุณหภูมิสูงๆ จะเกิดหลอมตัวเป็น IMON QSEIDE ขึ้นเป็นการเคลือบ โดยอัตโนมัติ แต่จำนวนหนึ่งจะเสียหาย เพราะการเคลือบจะเกาะตัวทำให้เครื่องปั้นติดกัน หรือ แตกเสียหาย หรือมีซี้เข้ามาเกาะติดเสียหายเช่นกัน ครกด้านหน้าส่วนใหญ่จึงกลายเป็นครก เคลือบด้วยเหตุ ดังกล่าว แต่เครื่องปั้นภายในจะไม่มีกรเคลือบดังกล่าว

เมื่อจัดวางเครื่องปั้นภายในเตาเรียบร้อยแล้ว จึงปิดปากเตาใช้อิฐก่อมีดินเหนียว ผสมแกลบ ใช้เป็นตัวเชื่อมและโอบกัทับด้านนอกประตูให้เรียบร้อย ที่ประตูจะเจาะช่องเล็กๆ ไว้ 2 ช่อง ขนาดประมาณ 25 x 25 เซนติเมตร ช่องแรกจะอยู่ติดกับพื้นดินตรงกลางของประตูเตา ช่องที่สอง อยู่เหนือช่องแรกประมาณ 1 เมตร อยู่ในแนวกึ่งกลางเช่นเดียวกับช่องแรก

เหนือช่องที่สองเล็กน้อย จะทำดินพอกเป็นสันนูนขึ้นมาเพื่อใช้เป็นที่ปักรูป เทียน เวลาไหว้เตา หลังจากปิดช่องบนและเริ่มเร่งไฟสูงขึ้นนั้น เจ้าของต้องทำพิธีเช่นเตาตาม ความเชื่อถือของคนมอญ

การเผาเตาจะเริ่มตั้งแต่เย็นวันเช้าเตาจนถึงวันปิดเตา ซึ่งใช้เวลาประมาณ 22 - 25 วัน ตลอดเวลาต้องมีคนคอยเผาใส่เชื้อเพลิง คือฟืนอยู่ตลอดเวลา จะหยุดไม่ได้ โดยเฉพาะ ในระยะเวลาที่ไฟแรง ต้องรักษาระดับความร้อนให้ค่อยๆ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตลอดเวลา

การเผาจะต้องมีคนเฝ้าอยู่ประจำตลอดเวลา ใช้คนเฝ้า 2 คน แบ่งเวลาเฝ้าเป็น 2 ผลัดผลัดละ 2 ชั่วโมง ผลัดกันเช่นนี้จนปิดเตา ไม่ว่าจะเป็เวลากลางคืนหรือกลางวัน จะต้อง อยู่ใส่ไฟตลอดเวลา คนเฝ้าก็ต้องเป็นชำนาญในการเฝ้าด้วย เมื่อเครื่องปั้นสุก ปิดเตาได้ การปิด เตา ใช้อิฐปิดช่องใส่ไฟทั้งสอง ใช้โคลนหรือดินเหนียวผสมทรายโอบกัทับ เป็นอันเสร็จการเผาเตา หลังจากปิดเตาแล้วต้องปล่อยให้เย็นประมาณ 5 - 7 วัน จึงเปิดเอาของออกได้ การเปิดเตาจะต้อง ค่อยๆ เปิดทีละน้อยๆ ประมาณหลังปิดเตาแล้ว 3 - 4 วัน จะค่อยๆ เปิดประตูเตาด้านบนก่อน ด้วยการเปิดแผ่นอิฐออก 4 - 5 แผ่น และวันถัดไป ก็ค่อยๆ เปิดทีละน้อยๆ จนเปิดได้หมด ทั้งนี้ เพื่อมิให้อากาศเย็นจากภายนอกเข้าไปภายในเตามากเกินไป จะทำให้ของแตกเสียหาย ได้ง่าย

การนำเครื่องปั้นออกจากเตา เรียกว่า "ออกเตา" วันออกเตานี้ใช้คนไม่มาก เหมือน วันเช้าเตา ออกเตาใช้คนประมาณ 5 - 6 คน ก็พอ เริ่มตั้งแต่ตอนเช้าจนประมาณบ่าย 2 โมง ก็เรียบร้อย มีการเลี้ยงอาหารกลางวัน 1 มื้อ แต่ไม่ได้ทำมากเหมือนวันเช้าเตา โถงขนาดใหญ่สามารถถลกึ่งจากเตาไปตามถนนได้ เพราะโถงมีความหนาและเนื้อแกร่งมาก นอกจากนั้น เวลาคนซื้อมาเลือกซื้อเครื่องปั้น เขาจะใช้ไม้เคาะเพื่อฟังเสียงว่าเป็นของดีหรือของแตก จึงเป็น การแสดงความแข็งแรงของเนื้อดินนั้นได้อย่างดีว่าแข็งแรงทนทานเพียงใด เมื่อได้ยินเสียง

เกาะเครื่องปั้นที่ใด แสดงว่ามีการออกเตาในที่นั้น ในวันออกเตาจึงได้ยินเสียงเกาะเช่นนี้ดังอยู่
ทั้งวัน

8. การจำหน่าย

การจำหน่ายแต่เดิมนั้นเครื่องปั้นดินเผาบ้านเกาะเกร็ดเป็นที่นิยมและแพร่หลายไป
ถึงต่างจังหวัดไกล เช่น สุโขทัย อุดรดิตถ์ ปราจีนบุรี เพชรบุรี เป็นต้น พ่อค้าจะมารับซื้อถึง
เกาะเกร็ด ดังนั้น ตามลำนํ้าจึงเป็นที่จอดเรือใหญ่ๆ ของพ่อค้าเหล่านี้จำนวนมาก เกาะเกร็ด
จึงเป็นที่ตั้งศูนย์การผลิต และศูนย์การค้าเครื่องปั้นดินเผาตั้งแต่โบราณ พ่อค้าเหล่านี้จะนำเรือ
ไปค้าขายต่างจังหวัดไกลๆ เท่าที่จะสามารถเดินทางทางเรือได้

ผู้ที่ค้าขายนี้ส่วนใหญ่เป็นคนมอญจากปทุมธานีและสามโคก โฉงจากเกาะเกร็ดจึง
ถูกเรียกใหม่ตามผู้ชายว่า โฉงสามโคกหรือค่อมสามโคก

เนื่องจากเครื่องปั้นบ้านเกาะเกร็ดนี้เป็นที่นิยมของผู้ใช้ และมีการผลิตกันเป็นลํ้า
เป็นสัน ดังนั้นจึงทำให้ชาวบ้านเกาะเกร็ดมีฐานะมั่งคั่งมาแต่เดิมแต่ปัจจุบันการใช้
เครื่องปั้นดินเผาประเภทนี้ลดลงมากเพราะมีภาชนะอื่นๆ มาแทนที่ประกอบกับชีวิตคนสมัยใหม่
นี้ ความจำเป็นต้องใช้ภาชนะดินเผามีน้อยลงมากจึงทำให้ต้องเลิกการผลิตเครื่องปั้นดินเผา
ประเภทเครื่องใช้ประจำวันไปเป็นจำนวนมาก คงเหลืออยู่บ้างทำเพียง ครก อ่าง โฉง ขนาดเล็ก
และต้องเปลี่ยนไปผลิตกระถางต้นไม้แทน เพราะขณะนี้เป็นที่นิยมของตลาดมาก

ส่วนเครื่องปั้นประเภทสวยงามนั้น ยังคงได้รับความนิยมจากผู้สนใจทั่วไปมาก แต่
เนื่องจากเป็นงานศิลปะที่ต้องใช้ความชำนาญและความประณีตสูง จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้อง
อนุรักษ์ และถ่ายทอดความรู้ให้แก่อนุชนได้รู้ และสามารถทำได้ต่อไป

9. ปัญหาที่ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่พบในปัจจุบัน ได้แก่

9.1 ปัญหาวัตถุดิบราคาแพง (ชาวบ้านบอกว่าเดี๋ยวนี้ต้องซื้อดินจากอำเภอสาม
โคก จังหวัดปทุมธานี บรรทุกเรือมาลํ้าละหนึ่งหมื่นบาท)

9.2 ปัญหาแหล่งวัตถุดิบหายาก

9.3 ปัญหาขาดเตาเผาขนาดใหญ่

9.4 ปัญหาขาดคนรับช่วงในการประกอบอาชีพ

9.5 ปัญหาขาดช่างฝีมือการปั้นและการแกะสลัก

9.6 ปัญหาลูก-หลาน ไม่เห็นความสำคัญของอาชีพนี้

ตั้งคำกล่าวของผู้ร่วมประชุมในการจัดเวทีชาวบ้าน มีชาวบ้านคนหนึ่งกล่าวว่า
"จริงๆ แล้วปัญหาของพวกเราน่าจะเป็นเรื่องของรูปแบบมากกว่า และก็เริ่มขาดช่างฝีมือ คนมี
ฝีมือเขาก็แยกตัวไปปั้นเอง แกะเอง ขายเอง ไม่มารวมกลุ่ม" และชาวบ้านอีกคนหนึ่งกล่าว
เสริมว่า "เครื่องปั้นดินเผาของเกาะเกร็ด ดั้งเดิมใช้ดินกลางเกาะเกร็ด ซึ่งเป็นดินตะกอนและเป็น
ดินที่ตีมากเรียกว่า ดินสีมันปู บันโองน้ำขนาดใหญ่ไว้ใส่หน้าฝน เป็นโองที่แกร่งมากแต่ปัจจุบันดิน

กลางเกาะเกร็ดไม่มีแล้ว จึงไปใช้ดินจาก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี โดยมาบดปนกับทรายแล้วทำเป็นแท่งดินเพื่อนำมาปั้น ในการปั้นโอ่งน้ำ จะต้องมีช่างปั้นและลูกมือคอยหมุนแป้นไม่ให้ จึงจะทำได้สำเร็จ...แต่ตอนนี้ไม่มีแล้ว หาช่างยาก ช่างปั้นโอ่งเก่งๆ แทบไม่เหลือแล้ว”

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

สิริยุพา ศกุนตะเสถียร (2545, บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับการบริหารการใช้แหล่งการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครปฐม. เพื่อศึกษาระดับการบริหารและเปรียบเทียบการบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่การปฏิบัติงาน ขนาดโรงเรียน และทำเลที่ตั้งโรงเรียนตั้งอยู่ และเพื่อศึกษาความต้องการใช้แหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2452 ของ ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า การบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2452 ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครปฐม ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผู้บริหารโรงเรียนและหัวหน้าหมวดวิชา มีความคิดเห็น เกี่ยวกับการบริหารการใช้แหล่งการเรียนรู้ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษมีการบริหารการใช้แหล่งการเรียนรู้แตกต่างจากโรงเรียนขนาดใหญ่ โรงเรียนขนาดกลาง และโรงเรียนขนาดเล็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การบริหารการใช้แหล่งการเรียนรู้ของโรงเรียนที่ตั้งในเขตเทศบาลกับโรงเรียนที่ตั้งนอกเขตเทศบาลแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับความต้องการใช้แหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ผู้บริหารโรงเรียนทุกโรงต้องการใช้ตรงกัน ทั้ง 4 ประเภท คือ แหล่ง การเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ ได้แก่ ต้นไม้ อากาศ แสงแดด และดิน แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นบุคคล สมาคม ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้นำท้องถิ่น ศิษย์เก่า และคหบดีผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ สถาบัน หน่วยงาน ได้แก่ วัด โบสถ์ สุเหร่าหรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สถานประกอบการ มหาวิทยาลัย และแหล่งเกษตรกรรม ส่วนแหล่งเรียนรู้ที่เป็นเทคโนโลยี กิจกรรม วัฒนธรรม และประเพณี ได้แก่ กิจกรรม สไลด์ทัศนูปกรณ์ เทคโนโลยีพื้นบ้าน ตำราเอกสารทาง วิชาการ ประเพณีและวัฒนธรรม ส่วนแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนผู้บริหารทุกโรงต้องการใช้ตรงกัน คือ ห้องสมุดโรงเรียน และรองลงมาเป็นสวนสมุนไพร ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการภาษา ห้องแนะแนว และพิพิธภัณฑ์ตามลำดับ

ปรียาพร ศรีงาม (2544, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง“สภาพปัญหาและความต้องการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเรียนการสอน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนด้าน คติ ความเชื่อ

ด้านศิลปะวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่น และด้านแนวความคิดหลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีชาวบ้าน ครูส่วนใหญ่มีเหตุผลในการเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอน เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์ และถ่ายทอดให้คนรุ่นหลัง ด้านการเตรียมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของครูผู้สอน ซึ่งเตรียมโดยการสำรวจแหล่งภูมิปัญญาเป็นส่วนใหญ่ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ใช้การบรรยาย การศึกษานอกสถานที่ การฝึกปฏิบัติ และการเชิญวิทยากรท้องถิ่นตามความเหมาะสม ด้านการประเมินการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูส่วนมากประเมินความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน คือ การขาดการวางแผนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน และขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณ ด้านความต้องการสนับสนุนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ประสบผลสำเร็จ ครูผู้สอนมีความต้องการส่งเสริมให้บุคลากรทางการศึกษาเรียนรู้จากแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น และหลังจากที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ แล้วผู้เรียนได้นำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

สุเมธ ปานะถึก (2544, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยและพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โรงเรียนนากอกวิทยาคาร จังหวัดหนองบัวลำภู. โดยมีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบสภาพการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการจัดการเรียนการสอน ระหว่างโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองลำพูนกับโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอรอบนอก 2. เพื่อศึกษาปัญหาและรวบรวมลักษณะข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาของการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อ การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จ.ลำพูน ผลการศึกษาสภาพการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการจัดการเรียนการสอน พบว่ามีการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนทุกประเภทเพื่อการจัดการเรียนการสอน ทั้งที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองและที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอรอบนอก อยู่ในระดับปานกลาง และมีการใช้แหล่งเรียนรู้เกือบทุกประเภท ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นประเภทเอกสารสิ่งพิมพ์เทคโนโลยี โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตทั้งสองมีระดับการใช้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองใช้มากกว่าโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอรอบนอก ลักษณะปัญหาที่สำคัญของการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ ความจำกัดด้านงบประมาณค่าใช้จ่าย ความจำกัดเรื่องเวลาในการดำเนินการ และโรงเรียนกับชุมชนขาดการวางแผนการใช้แหล่งชุมชนร่วมกัน ข้อเสนอแนะที่สำคัญในการแก้ปัญหาการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนของโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนกับชุมชนควรมีการวางแผนการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนร่วมกันโรงเรียนควรประชาสัมพันธ์ให้บุคลากรเห็นความสำคัญของการใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการเรียนการสอน โรงเรียนควรจัดทำปฏิทินการปฏิบัติงานให้บุคลากรรับทราบโดยทั่วกัน และโรงเรียนควรสำรวจและจัดทำข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจน

ประทีป หวานชิต (2544, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพและรวบรวมและวิเคราะห์สถานภาพของภูมิปัญญาไทย หรือภูมิปัญญาชาวบ้านหรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ ของสังคมไทยระดับอำเภอ 2) เพื่อจัดข้อมูลชุมชนท้องถิ่นของภูมิปัญญาไทยร่วมกับสถาบันการศึกษาหรือองค์กรพัฒนาในภูมิภาคต่าง ๆ ให้เป็นพื้นฐานการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นระดับชาติและระดับสากล โดยประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ข้อมูลครูภูมิปัญญาไทย ผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งในระบบ และนอกระบบ และการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย โดยผู้ทรงภูมิปัญญาใน 9 ด้าน ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรมด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี และด้านโภชนาการ จากข้อมูลศิลปินแห่งชาติ ปี พ.ศ.2528-2543 จำนวน 143 คน ข้อมูลคนดีศรีสังคม จาก ปี พ.ศ.2532-2543 จำนวน 49 คน และ ผู้ทรงคุณวุฒิทางภูมิปัญญาไทย เช่น ครูภูมิปัญญาไทย คนดีศรีสังคม คนไทยตัวอย่าง ศิลปินแห่งชาติ ผลการศึกษาพบว่า ได้นำเสนอข้อมูลสถานภาพ และศักยภาพภูมิปัญญาไทยของท้องถิ่นต่าง ๆ ในระดับอำเภอหรือกิ่งอำเภอ รวม 926 อำเภอ พร้อมเสนอภูมิลักษณะของแต่ละจังหวัดและข้อมูลทั่วไปของแต่ละอำเภอเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต พื้นที่ ประชากร คริวเรือน เขตการปกครอง จำนวนเทศบาล อบต.และจำนวนหมู่บ้าน สถานภาพ และศักยภาพของภูมิปัญญาไทยทั้ง 6 สาขา พบว่าทุกชุมชนท้องถิ่นมีภูมิปัญญาพื้นบ้านในการผลิตปัจจัยการดำรงชีพอย่างพอเพียง และมีหลายผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาไทย สามารถพัฒนากระบวนการผลิต จนมีคุณภาพเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าระดับชาติ และนานาชาติ นอกจากนี้ภูมิปัญญาไทยได้สร้างปัจจัยพื้นฐานของการดำเนินชีวิตในชุมชนท้องถิ่น แล้วยังสามารถผลิตเป็นสินค้าเพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพคุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจชุมชนให้สูงขึ้น หลายผลิตภัณฑ์ในหลายท้องถิ่น เช่น ผ้า ผ้าไหม อาหารแปรรูปสมุนไพร สามารถผลิตและพัฒนาเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงระดับสากล

สำลี เก็งทอง (2548, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้กับคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาศภาพการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ 2) เพื่อศึกษาคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของนักเรียนและ 3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้กับคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 โดยศึกษาจากครูและนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 สภาพการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ 1) ด้านการวางแผน (plan) 2) ด้านการลงมือปฏิบัติ (do) 3) ด้านการตรวจสอบผล (check) 4) ด้านการปรับปรุงแก้ไข วางมาตรฐานและถือ

ปฏิบัติ (action) พบว่า มีอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ผลการวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไข การดำเนินการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ในโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่าสาเหตุของปัญหาและอุปสรรคเกิดจาก โรงเรียนขาดความพร้อมในการดำเนินงานหลายๆ ประการ ได้แก่ งบประมาณไม่เพียงพอ ขาดการประชาสัมพันธ์และประสานความร่วมมือจากชุมชน ข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียนมีน้อย/ไม่เป็นปัจจุบัน นโยบาย เป้าหมาย การวางแผนและการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคลากรไม่ชัดเจน บุคลากรไม่มีความรู้ ความสามารถเฉพาะด้าน ไม่มีระบบการติดตาม ตรวจสอบ ปรับปรุงและแก้ไข อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง นักเรียนไม่เห็นคุณค่าของแหล่งเรียนรู้ ครูไม่เปลี่ยนพฤติกรรมการสอน หลักสูตรยังเน้นการสอนแบบเนื้อหาและท่องจำ บุคลากรไม่ได้รับการพัฒนาศักยภาพ ไม่มี การปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างผู้บริหารและครู ตลอดจนผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญในการดำเนินงานด้านแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งมีการเสนอแนะแนวทางแก้ไข ดังนี้ ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญ ลงมือปฏิบัติเป็นตัวอย่าง และดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง จัดอบรมบุคลากรและกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้เหมาะสมแก่ผู้ปฏิบัติ จัดสถานที่ จัดหาสื่อ และ อุปกรณ์เพิ่มเติม ปลุกจิตสำนึกให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อประชาสัมพันธ์และขอความร่วมมือจากชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลและประชุมปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างผู้บริหารและครู จัดสรรงบประมาณให้เพียงพอตามความจำเป็น ติดตามตรวจสอบและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง กำหนดนโยบาย เป้าหมาย และแนวปฏิบัติให้ชัดเจน และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียน ชุมชน และองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ทางด้านคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของนักเรียน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ทุกด้าน พบว่า 1) ด้านมีความกระตือรือร้นและมีความสนใจที่จะเรียนรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ และ รู้จักตั้งคำถามเพื่อหาเหตุผล 2) ด้านมีนิสัยรักการอ่านและค้นคว้าหาความรู้ สามารถใช้ ห้องสมุด แหล่งความรู้ หรือสื่อต่างๆ ทั้งในและนอกโรงเรียน 3) ด้านสามารถเลือกใช้วิธีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร เพื่อพัฒนาตนเอง อย่างต่อเนื่อง 4) ด้านสามารถสรุปประเด็นการเรียนรู้ และประสบการณ์ด้วยตนเองได้อย่างถูกต้องและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ พบว่า นักเรียนมีคุณลักษณะอยู่ในระดับปานกลาง ทุกด้าน

เสาวลักษณ์ รอดผล (2545, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (วัด) ในจังหวัดชุมพรโดยใช้รูปแบบการจัดกิจกรรม นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 และ 4/8 ที่เรียนวิชาพระพุทธ - ศาสนา ส 048 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545 จำนวน 350 คน โดยวิธีศึกษานอกสถานที่ (วัดต่างๆ ในจังหวัดชุมพร) เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัดต่างๆ ในจังหวัดชุมพร และเพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/1 และ 4/8 ที่เรียนโดยใช้รูปแบบการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่เรียกว่า Cippa Model นักเรียนช่วยกันวางแผนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนได้ฝึกการค้นคว้า รวบรวมข้อมูลและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนทั้งฝึกฝนตนเองให้มีวินัย รับผิดชอบต่อ

การทำงาน ผลการศึกษาพบว่า แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัดต่าง ๆ ในจังหวัดชุมพรจากการประเมิน โดยตนเองประเมิน เพื่อนประเมิน ครูประเมิน อยู่ในระดับดี ทุกรายการ แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับมีมาก และผู้เรียนยังมีระดับความพึงพอใจของผู้เรียนที่เรียนด้วยวิธีการจัดการเรียนรู้รูปแบบ Cippa Model ระดับดี ร้อยละ 85.63 ระดับปานกลาง ร้อยละ 12.45 ระดับพอใช้ ร้อยละ 1.72

อรุณรุ่ง บุญชนันตพงษ์ และคณะ (2548,บทคัดย่อ) ได้จัดทำโครงการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาอาชีพเครื่องปั้นดินเผาชุมชนเกาะเกร็ด ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี สนใจทำการศึกษาวิจัยโดยมุ่งไปที่ "คน" ในชุมชน และเพื่อเป็นการพัฒนาอาชีพเครื่องปั้นดินเผาของเกาะเกร็ดให้เป็นอาชีพที่ยั่งยืนของชุมชนต่อไปนั้น คนในชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการคิด ร่วมวางแผน และร่วมวิจัยอย่างเป็นระบบ เป็นชุมชนวิจัย เพื่อค้นหาคำตอบแนวทางที่จะทำให้อาชีพเครื่องปั้นดินเผาของตนดำรงอยู่ได้ และเป็นอาชีพหลักในการดำรงชีวิตของชุมชนโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ซึ่งผลของการวิจัยครั้งนี้จะเป็นฐานรากองค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พร้อมทั้งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป ประชากรหรือแหล่งข้อมูลบุคคล ที่ทำการวิจัย ได้แก่ ชาวบ้านในชุมชนเกาะเกร็ด หมู่ 7 แกนนำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำทางการ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สถานที่ และสภาพแวดล้อม ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลายทั้งที่มีรูปแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่ การศึกษาค้นคว้าเอกสาร การสังเกต การศึกษาภาคสนาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสอบถาม การประชุมปฏิบัติการ และการจัดเวทีชุมชน โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐาน แบบสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยว แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกต แบบบันทึกข้อมูล การจัดทำสนทนากลุ่ม (focus group discussion) สมุดบันทึก เทปบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป จากผลการวิจัยพบว่าปัจจุบันช่างปั้นและช่างแกะสลักฝีมือดีที่สามารถขึ้นรูปเอง อ่าง และแกะสลักลายวิจิตรได้นั้น ส่วนมากถึงแก่กรรมไปแล้วเหลือเพียงผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญา หรือปราชญ์ชาวบ้านในการถ่ายทอดความรู้และบอกเล่าความเป็นมาเพียงไม่กี่คน ทำให้ช่างฝีมือที่เชี่ยวชาญ และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ไม่มีผู้สืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าว กอปรด้วยกระบวนการผลิตต้องประสบกับปัญหาหลายประการ เช่น แหล่งวัตถุดิบน้อยลง สถานที่ตั้งเดาเหมาบริเวณจำกัด ช่างฝีมือในการปั้นและแกะสลักลาย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีปัญหาความนิยมของผู้บริโภคที่หันไปใช้ผลิตภัณฑ์ประเภทพลาสติกและโลหะมากขึ้น การสนับสนุนขององค์กรพัฒนาภาครัฐที่เข้าไปสนับสนุนด้านเครื่องมือ อุปกรณ์บ้าง ส่งเสริมด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์บ้าง ด้านการจัดหาและส่งเสริมการตลาดบ้าง ซึ่งไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ทำให้ความ

เป็นอยู่และเศรษฐกิจของประชาชนส่วนหนึ่งดีขึ้น แต่ไม่ได้เป็นไปทั้งหมดยังมีประชาชนอีกส่วนหนึ่งถูกทอดทิ้งให้แก่ปัญหาตามลำพัง ซึ่งพื้นฐานสภาพปัญหาที่สำคัญเกิดจากการขาดกระบวนการเรียนรู้ ที่จะพัฒนาตนเองเชิงระบบ การสนับสนุน จากหน่วยราชการ ขาดการประสานงาน ทำงานซ้ำซ้อน ขาดการวางแผนและการจัดระบบที่ดี ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบการผลิตและการตลาด การขาดช่างฝีมือที่ชำนาญการ ขาดผู้สืบทอด ขาดการรวมกลุ่มที่เหมาะสม การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชนยังไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างแท้จริง นอกจากนี้ชาวบ้านบางส่วนไม่ต้องการเปลี่ยนแปลง เพราะพอใจกับสิ่งที่เป็นอย่างนี้ ไม่สนใจรับความรู้ใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตนเอง เพราะมองว่าเป็นการเสียเวลาทำมาหากิน โดยส่วนใหญ่พบว่าปัญหาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ วัดฤดูบราคาแพง (ชาวบ้านบอกว่าเดี๋ยวนี้ต้องซื้อดินจากอำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี บรรทุกเรือมาลำละหนึ่งหมื่นบาท) แหล่งวัดฤดูบหายาก ขาดเคาเผาขนาดใหญ่ ขาดคนรับช่วงในการประกอบอาชีพ ขาดช่างฝีมือการปั้นและการแกะสลัก ลูก-หลานเยาวชนรุ่นหลัง ไม่เห็นความสำคัญของอาชีพนี้ ซึ่งทางชุมชนมีความต้องการที่จะได้รับการพัฒนาจากทางหน่วยงานราชการให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ตามที่มีปัญหาต่อไป

ชุมชนมาบอำมฤต โรงเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชุมพร เขต 1 (2548, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยในโครงการหนึ่งโรงเรียนหนึ่งนวัตกรรม ในเรื่องการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ ด้วยการจัดแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนชุมชนมาบอำมฤต เป็นการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับสภาพความคิดเห็นของครูผู้สอนและภูมิปัญญาท้องถิ่น และความพึงพอใจของนักเรียนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น และเพื่อรวบรวมปัญหาและข้อเสนอแนะแล้วนำผลจากการศึกษาดังกล่าวมากำหนดแนวทางการปรับปรุงพัฒนาแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน และจัดให้มีแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน ภายนอกโรงเรียนและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหลากหลาย เพื่อพัฒนาศักยภาพการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้มีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งได้จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน จำนวน 20 แหล่ง แหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียน จำนวน 20 แหล่ง โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทุกคน จำนวน 1,090 คน ครูผู้สอนทุกคน จำนวน 36 คน และภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 20 คน โดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถาม และแบบบันทึกปลายเปิด ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย และแปรผลโดยใช้เกณฑ์สมบูรณ์ (Absolute Criteria) ข้อมูลที่ได้จากแบบบันทึกปลายเปิด นำมาวิเคราะห์ แล้วสรุปผล แล้วนำผลทั้งหมดเสนอผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อนำไปพัฒนา ผลการดำเนินการสรุปได้ดังนี้ 1. ความคิดเห็นของครูผู้สอน ที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความเห็นด้วยในระดับมาก 2. ความคิดเห็นของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

การเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ มีความเห็นด้วย ในระดับมาก 3.ความพึงพอใจของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ อยู่ในระดับมาก

4. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ อยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ยังพบว่า นักเรียนได้รับความรู้แปลกใหม่ มีความสนใจบทเรียนเป็นพิเศษ กล่าวคือ นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง จากผู้มีประสบการณ์ตรงและสามารถนำความรู้ตลอดจนทักษะที่ได้รับไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้แล้ว นักเรียนได้เรียนรู้ตามความต้องการ ความสนใจ ความถนัด ทำให้รักการเรียนรู้ ดังจะพิจารณาได้จากการเรียนรู้อย่างมีความสุขและไม่ขาดเรียน อย่างไรก็ตามการจัดการเรียนรู้ในลักษณะเช่นนี้ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องราวของชุมชนและท้องถิ่นของตนเอง ส่งผลให้เกิดความรัก ความผูกพัน และหวงแหนท้องถิ่นของตนเอง ตลอดถึงมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและมีคุณธรรมจริยธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความภาคภูมิใจที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้บุตรหลาน ทำให้เกิดความเป็นเจ้าของ ครูผู้สอนและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้พัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นอกจากนี้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งบุคลากรในโรงเรียนและชุมชนได้ร่วมกันปรับปรุงพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน แหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียนอย่างเป็นระบบ จริงจังและต่อเนื่อง ส่งผลให้โรงเรียนชุมชนมาบอำมฤตมีแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างหลากหลาย ให้นักเรียนได้เรียนรู้เพิ่มเติมในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และทำให้ได้รูปแบบการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนและชุมชน สำหรับปัญหาอุปสรรคที่พบได้แก่ข้อจำกัดด้านเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ วัสดุอุปกรณ์และเอกสารความรู้ไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน แหล่งเรียนรู้บางแห่งอยู่ห่างไกล ทำให้ต้องเสียเวลาในการเดินทางมาก บางแห่งสถานที่คับแคบไม่สะดวกต่อการจัดกิจกรรม ครูผู้สอนกับภูมิปัญญาท้องถิ่นบางคนยังประสานงานกันไม่ชัดเจน เป็นต้น จากปัญหาอุปสรรคดังกล่าว โรงเรียนได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการผู้เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางปรับปรุงแก้ไขและนำไปพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนพัฒนารูปแบบวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถพัฒนานักเรียน ให้มีคุณภาพตามต้องการ ข้อเสนอแนะแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญ และส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นอย่างดี โรงเรียนควรให้ความสำคัญและจัดให้มีแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน ภายนอกโรงเรียน และภูมิปัญญา ท้องถิ่นอย่างหลากหลาย และควรมีการปรับปรุงพัฒนาให้มีความพร้อม เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียนในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ นอกจากนี้ควรปรับปรุงพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการวิจัยและพัฒนาที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน และส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างสูงสุด

อริคม ปัทมาคม (2547, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชนเกาะเกร็ดในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา และอาหารคาวหวาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชนเกาะเกร็ดในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา และอาหารคาวหวาน โดยมุ่งเน้นที่รูปแบบและวิธีในการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง รวมทั้งจากผู้เชี่ยวชาญไปสู่ผู้ที่ให้ความสนใจและมีความต้องการที่จะเรียนรู้ในเรื่องเครื่องปั้นดินเผา และอาหารคาวหวานของชุมชนเกาะเกร็ด โดยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเครื่องปั้นดินเผา และกลุ่มตัวอย่างอาหารคาวหวาน ซึ่งในแต่ละกลุ่มนั้น ได้มีการแบ่งกลุ่ม โดยใช้ช่วงอายุเป็นเกณฑ์ การแบ่งกลุ่มให้รายละเอียดเพิ่มมากขึ้นอีกสามกลุ่ม คือ กลุ่มคนรุ่นเก่า กลุ่มคนรุ่นกลาง และกลุ่มคนรุ่นใหม่ รวมทั้งหมด 46 ราย ผลการวิจัยพบว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา และอาหารคาวหวานของชุมชนเกาะเกร็ดนั้น มีอยู่ด้วยกันหลายรูปแบบวิธี ไม่ว่าจะเป็น การถ่ายทอดภายในครอบครัว หมายถึง การถ่ายทอดจากพ่อ แม่ สู่ลูก การถ่ายทอดระหว่างเครือญาติ หมายถึง การถ่ายทอดจากป้า ย่า ตายาย สู่หลาน การถ่ายทอดจากผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง การถ่ายทอดจากผู้เชี่ยวชาญสู่ลูกศิษย์ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง หมายถึง บุคคลนั้นๆ มีความต้องการที่จะศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง จากสิ่งที่ได้พบเห็น และได้จดจำ ซึ่งในกรณีนี้เรียกว่า ครูพักลักจำ สำหรับรูปแบบและวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา และอาหารคาวหวานของกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มนั้น รูปแบบและวิธีการถ่ายทอดภายในครอบครัว ซึ่งหมายถึงวิธีการถ่ายทอดจาก พ่อ แม่ สู่ลูกนั้น เป็นรูปแบบและวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีปรากฏอยู่ในทุกกลุ่มคนและทุกกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งสิ่งนี้แสดงให้เห็นว่า สถาบันครอบครัวนั้น มีผลสำคัญอย่างยิ่งในการก่อให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ทางด้านเครื่องปั้นดินเผา และอาหารคาวหวานของเกาะเกร็ด ส่งผลให้เกิดการประกอบอาชีพเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันของชุมชนเกาะเกร็ด ในด้านปัญหาที่เกิดขึ้นจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา และอาหารคาวหวานของชุมชนเกาะเกร็ดนั้น จากการศึกษาวิจัยพบว่า ในปัจจุบันนั้นการหาบุคคลที่จะมาเรียนรู้และสืบทอดความรู้ในด้านเครื่องปั้นดินเผา และอาหารคาวหวานของชุมชนเกาะเกร็ดนั้น นับว่าหายากเต็มที ไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนเกาะเกร็ด หรือบุคคลที่อาศัยอยู่นอกชุมชนเกาะเกร็ดนั้น ไม่มีความต้องการที่จะเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาและอาหารคาวหวานของชุมชนเกาะเกร็ด ที่มีมาเป็นเวลายาวนานหลายช่วงอายุคน ประกอบกับที่เกาะเกร็ดนั้นไม่มีการถ่ายทอดความรู้ในด้านเครื่องปั้นดินเผา และอาหารคาวหวานอย่างเป็นทางการ และเป็นจริงเป็นจัง และอย่างเป็นทางการ รวมทั้งไม่มีการรณรงค์และการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีของเครื่องปั้นดินเผา และอาหารคาวหวาน ของชุมชนเกาะเกร็ดสู่คนรุ่นปัจจุบัน

ชลิดา รักไคร์ (2547, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ

ปัญหาและความต้องการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน และเปรียบเทียบสภาพปัญหาและความต้องการด้านบุคลากร ด้านวัสดุ ด้านงบประมาณ และด้านการจัดการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ตามทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี จำนวน 186 คน ได้มาจากการสุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูล สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวน ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่มีสภาพปัญหาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน พบว่า ด้านบุคลากรมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง คือ ขาดแคลนผู้รู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น มีเวลาไม่ตรงตามที่โรงเรียนจัดให้ ไม่มี ความมั่นใจในความรู้ของตนเอง และการติดต่อวิทยากรที่มาถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมี ขั้นตอนที่ยุ่งยาก ด้านวัสดุ พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง คือ วัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอ และวัสดุอุปกรณ์ไม่ทันสมัย ด้านงบประมาณ พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับมาก คือ ขาดการสนับสนุนด้านการจัดสรรเพื่อจ้างวิทยากร ด้านการจัดการ พบว่า มีปัญหาในระดับปานกลาง คือ หน่วยงานต้นสังกัดไม่ให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง ขาดเนื้อหา เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนการสอน ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดการจัดหน่วยงาน หรือผู้รับผิดชอบในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดให้แก่นักเรียน และขาดการให้ความสำคัญในการปฏิบัติที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา ความต้องการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า มีความต้องการให้ชุมชน และโรงเรียน เป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบ สภาพปัญหา ความต้องการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนจำแนกตามขนาดของโรงเรียนประถมศึกษา พบว่า ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ไม่ให้ความสำคัญในการจัดการเรียนการสอน และมีความต้องการในด้านงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ และบุคลากร อย่างมีนัยสำคัญของสถิติที่ระดับ .05 ส่วนอื่น ๆ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

สรุปได้ว่า จากเอกสารและงานวิจัยที่นำเสนอดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดหาแหล่งเรียนรู้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนนั้น มีความสำคัญและเป็นการส่งเสริมให้คนรุ่นหลังได้เกิดการเรียนรู้และมีความรัก ความภูมิใจในท้องถิ่นของตน ร่วมกันอนุรักษ์และหวงแหนในแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในชุมชน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญที่จะการศึกษาแหล่งเรียนรู้ งานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาชาวมอญเกาะเกร็ด สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียนให้มีความรักและหวงแหนในแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของท้องถิ่นต่อไป